

NÕUKOGUDE KOOL

Nr. 1

1946

RK PEDAGOOGILINE KIRJANDUS
TALLINN

SISUKORD:

Lenini-Stalini lipu all, uutele võitudele	1
Maslin, A. Lenin ja Stalin Nõukogude riigist	2
Pint, A. prof. Konstantin Ušinski — suur vene pedagoog.	
1. Ušinski elu ja tegevus	7
2. Rahvuslik kasvatus Ušinski pedagoogilise süsteemi alusena	14
3. Emakeele osatähtsus Ušinski pedagoogilises süsteemis	17
4. Töö tähtsus inimese elus	22
5. Ušinski didaktilised vaated	25
6. Ušinski — vene rahvakooli õpetajate õpetaja	32
7. Ušinski võitlus vene pedagoogilise teaduse iseseis- vuse eest ja tema mõju teiste rahvaste pedagoogidele	43

Metoodikast.

Vaarask, P. Lääne-euroopa keel koolis	47
---	----

V. I. LENIN

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSE RAHVAKOMISSARIAADI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

IV AASTAKAIK

Nr. 1

Jaanuar

1946

Lenini-Stalini lipu all, uutele võitudele.

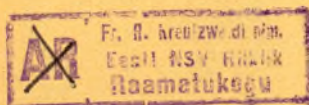
(V. I. Lenini 22. surmapäevaks.)

Nõukogudemaa on võitnud Suure Isamaasõja. Meie rahvad on teostanud ennenähtamatu ajaloolise sangariteo. Mis annab rahvale jõudu tema isekuseta võitluseks, ennastsalgavaks tööks? Suur bolševistlik partei, mille on loonud Lenin ja Stalin, vaimustab ja juhib rahva üle kõigi takistuste ja tõkete. Nõukogude riik, sotsialistlik kord avavad maale ammutamatud sõjalise, majandusliku ja kultuurilise jõu lätted. Kuum nõukogude patriotism toetab ja sütitab meie inimesis kustumatu isamaa-armastuse leegi. Lenini ja Stalini poolt kõigi rahvuste ja rasside üheväärsuse ideoloogia ja rahvuste sõpruse ideoloogia vaimu kasvatatud nõukogude inimesed löid maailma ajaloo saastaseima ideoloogia kandjaid — fašiste — nii sõjaliselt kui ka moraalselt — poliitiliselt.

Need on Lenini nõuanded, mis võidavad. Võidab leninismi — partei ja rahva terava relva suur jõud. See, kes on relvastatud vaheda revolutsioonilise marksistlik-leninistliku teooria relvaga — selle poolel on võit, selle ees avaneb selge tee, sellel on hõlpus ületada mistahes raskused.

Me meenutame Lenini nõuandeid, mis puudutavad nõukogude kooli, nõukogude õpetajat. Meenutame tema sõnu, et kommunistiks võidakse saada ainult siis, kui rikastatakse oma mälu kõigi vaimsete rikkustega, mis on inimkonna parimik loonud aegade jooksul. Lenini üleskutsed rahvahariduse juhtivaile töötajaile — kuulda võtta praktilise töö tegijaid, nende kogemusi, sest juhtiv isiksus sellega ja ainult sellega peab tõestama oma õigust juhtimiseks, et ta leiab endale paljusid, üha enam, abilisi tegelike pedagoogide seast, et ta oskab neid aidata töös, neid esile tõsta, nende kogemusi näidata ja arvestada.

Juba nõukogude võimu esimesil aastail tõstab Lenin päevakorda rahvakooli õpetaja kuju, tema osatähtsuse ja koha meie nõukogude ühiskonnas. Ta kõneleb vajadusest kasvatada uut pedagoogide armeed,

3379

kes on tihedasti seotud parteiga, selle ideedega, kasvanud ja läbi imbutanud selle vaimust. Ta nõuab väsimatut hoolitsemist rahvakooli õpetaja majandusliku taseme eest. Lenin ütleb, et õpetaja peab asetatama meie ühiskonnas niisugusele kõrgusele, nagu ta pole kunagi seisnud ega võigi seista kodanlikus ühiskonnas. Säärase asjade seisuni peame jõudma süstemaatilise, paindumatu, visa tööga nii tema vaimse tõusengu kui ka tema kõige kõrgema ettevalmistamisega tema tõesti kõrge kutse jaoks.

Meie päevil kõlab see Lenini suurepärase nõuanne oma täies jõus. Õpetaja ees, eriti noorte õpetajate ees, on kogu tema avaruses „vaimse tõusengu“ küsimus, oma kõrgele kutsele väärilise ettevalmistuse küsimus. Õpetaja peab ise väsimatult õppima, täiendama oma erialalisi teadmisi, laiendama oma kujutluste ringi looduse ja ühiskonna seadusist, valdama teaduste teadust — marksismi-leninismi. Ilma selleta ei saa olla leninlane. Ilma selleta ei saa edukalt õpetada ega kasvatada õpilaskonda, meie tulevast tööde jätkajat teaduslik-materialistliku maailmavaatega inimesteks. Meie õpetajaskonna peamine ülesanne seisneb käesoleval ajal alalises endaharimises.

Kakskümmend kaks aastat on nõukogude maa sammunud ilma Lenini tema poolt näidatud teed mööda seltsimees Stalini juhtimisel. Võtnud Lenini kätest võiduka lahingulipu, on sm. Stalin selle tõstnud kõrgele meie kodumaa kohale. Läbi grandioossete ülesehitusaastate, läbi tormiste ja raskete sõjaretkede on nõukogude rahvas sammunud selle lahingulipu all. Nüüd, kus on nõukogude rahvad võitnud inimsoo suurima kuriteokolde, kutsub see lipp meid uutele töövõitudele.

Elagu Lenini-Stalini suur, võitmatu lipp!

Lenin ja Stalin Nõukogude riigist.

A. MASLIN.

Suur Isamaasõda näitas kogu ilmekusega, et Lenini ja Stalini poolt loodud nõukogude riik on kindlaim ja võimsaim riik maailmas. Oma ulatuselt ennenägematus sõjakäigus nõukogude riik ei nõrgenenud, vaid vastupidi, tugevnes veelgi. Seltsimees Stalini ja bolševike partei poolt juhitud nõukogude rahvas ning Punaarmee saavutasid saksa fašistlike röövvalutajate üle suure võidu. Selles avaldus nõukogude sotsialistliku riigi tugevus ja vankumatus, Lenini ja Stalini poolt sotsialistliku riigi kohta loodud marksistlik-leninliku õpetuse elujõud ja õigsus.

Lenin Marxi ja Engelsi töö suure jätkajana arendas uutes ajaloolistes tingimustes edasi ja tõstis uuele astmele marksistliku õpetuse proletariaadi diktatuurist. Reas suurepärase töödes — „Riik ja revolutsioon“, „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded“, „Majandus ja poliitika proletariaadi diktatuuri ajajärgul“ — andis Lenin suurepärase analüüsi tähtsale teoreetilisele ja poliitilisele küsimusele proletariaadi

diktatuuri olemusest ja riiklikust vormist, näitas teaduslikult sotsialistliku riigi ees seisvate ajalooliste ülesannete lahendamise teid ja vahendeid.

*

Seltsimees Stalin, Lenini kaasvõitleja ja tema taotluste ning õpetuse suurim jätkaja, arendas edasi marksistlik-leninlikku teadust riigist üldse, eriti aga sotsialistlikust riigist ja selle kindlustamisest. Lenini ja Stalini õpetus sotsialistlikust riigist oli meie parteile võimsaks relvaks võitluses sotsialistliku ülesehitustöö ja sotsialistliku riigi kindlustamise eest.

Oma õpetuses nõukogude riigist lähtusid Lenin ja Stalin marksistlikust õpetusest proletariaadi diktatuurist. Lenin ja Stalin arendasid edasi marksistlikku õpetust riigist ja andsid viimisteldud teooria nõukogude riigi kohta. Leninile ja Stalinile kuulub suurim teene selliste küsimuste läbitöötamisel ja konkretiseerimisel, nagu proletariaadi diktatuuri klassiline olemus ja iseärasused, nõukogude kui proletariaadi diktatuuri riiklik vorm, sotsialistlik demokratism kui kõrgeimat tüüpi demokraatia.

Seltsimees Stalin märkis, et Lenin töötas välja nõukogude võimu kui proletariaadi diktatuuri riikliku vormi põhialused, kasutades selleks Pariisi kommuuni ja vene revolutsiooni kogemusi, ta avas sulud proletariaadi diktatuuri vormelis proletariaadi liitlaste probleemi vaatenurga all, defineerides proletariaadi diktatuuri kui proletariaadi ja mitteproletaarsete klasside (talurahvas jt.) ekspluateeritavate hulkade klassiliidu erilist vormi, kusjuures esimene on juhtijaks ja teised juhitavaiks, ning rõhutas eriti seda fakti, et proletariaadi diktatuur on demokraatia kõrgemaks tüübiks klassiühiskonnas. Lenin ja Stalin õpetavad, et proletariaadi diktatuur kui demokraatliku riigi kõrgeim tüüp võib tekkida ainult sotsialistliku revolutsiooni tulemusel.

Sotsialistliku revolutsiooni põhiline erinevus kodanlikust seisneb selles, et „kodanlik revolutsioon piirdub ühe võimuloleva ekspluateatorite grupi asendamisega teisega, mistõttu ta ei vaja vana riikliku aparaadi purustamist, kuna proletaarne revolutsioon kõrvaldab võimu juurest kõik igasugused ekspluateatorlikud grupid ja annab võimu kõigi töötajate ja ekspluateeritavate juhile, proletaarlaste klassile, mistõttu ta ei või toime tulla vana riikliku aparaadi purustamiseta ja uuega asendamiseta.“ (J. Stalin, „Leninismi küsimusi“, lk. 98.)

Seetõttu uus riik, proletaarse diktatuuri riik, erineb oma klassikoosseisu ja ajalooliste ülesannete poolest põhjalikult kõigist kapitalistlikest riikidest. Kui kõik kapitalistlikud riigid seisavad valvel valitsevate klasside huvide eest, kelle valduses on tootmisvahendid, siis nõukogude riik, mille majanduslikuks aluseks on ühiskondlik omandus tootmisvahendeile, on vabastatud rahva riik, mis väljendab ja kaitseb töörahva tahet ning huve.

Lenin ja Stalin õpetavad, et nõukogude riigi põhiliseks ajalooliseks ülesandeks on sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine. Selle ülesande lahendamise on võimalik vaid tingimusel, et tugevdatakse töölisklassi liitu talurahvaga, tõmmates talurahvast kaasa sotsialistlikule ülesehitustööle, kusjuures töölisklass säilitab juhtimise. „Proletariaadi diktatuuri kõrgeim printsiip,“ märkis Lenin, „on proletariaadi liidu alalhoidmine talurahvaga, et ta võiks säilitada juhtivat osa ning riiklikku võimu“ (Teosed, k. XXVI, lk. 460). Ilma selle liiduta poleks meie maa suutnud purustada sisemist kontrrevolutsiooni ja interverte kodusõja ajal. Lõppeks ilma töölisklassi ja talurahva majandusliku ning poliitilise liiduta poleks nõukogude riik suutnud edasi minna sotsialistliku ülesehitustöö teel. Seltsimees Stalin märkis, et proletariaadi diktatuur tekkis meie maal tööliste ja talupoegade liidu alusel. See on Nõukogude vabariigi esimene ning põhiline alus.

Nõukogude võim kui ühiskonna poliitilise organisatsiooni uus ja kõige otstarbekam vorm on end täielikult õigustanud ning avaldanud oma ammutamatuid jõude ja eluvõimsust meie maa järgnevas arenemises. Nõukogude ühiskonna organisatsiooni jõud ja eluvõimsus seisnevad selles, et nõukogud — nagu märkis seltsimees Stalin — on tööraha universaalseimateks ja ainukesteks massiorganisatsioonideks, masside endi vahendituiks organisatsioonideks, s. o. kõige demokraatlikumaiks organisatsioonideks, mille abil ainult on võimalik valla päästa „masside revolutsioonilist energiat, initsiatiivi, loovaid võimeid võitluses vana korra hävitamise eest, võitluses uue, proletaarse elukorra eest.“ („Leninismi küsimusi“, lk. 29.)

Nõukogude riigi tugevuse suureks allikaks ning vankumatuks aluseks on kõigisse meie maa rahvustesse kuuluvate töötajate liit ja sõprus. 1935. a. ütles seltsimees Stalin, et niikaua kui püsib Nõukogude Liidu rahvaste sõprus, niikaua on meie maa rahvad vabad ja võitmatud. Need seltsimees Stalini sõnad on täielikult täitunud.

Luues ja kindlustades nõukogude riiki, osutasid Lenin ja Stalin alati suurt tähelepanu Nõukogude maa võimsate relvastatud jõudude organiseerimise küsimusele. Lenin ja Stalin märkisid korduvalt, et Punaarmee tugevdamine on üheks meie partei tähtsamaks ülesandeks. Punaarmee on nõukogude riigi tähtsaimaid aluseid. Täites Lenini ja Stalini juhiseid Punaarmee ülesehituse ja Nõukogude maa relvastatud jõudude organiseerimise kohta, saavutas meie partei hiilgavaid tulemusi meie riigi sõjalise võimsuse loomisel.

Lenini ja Stalini poolt väljatöötatud õpetus sotsialistlikust riigist, tema ülesehituse ja organisatsiooni alustest, leidis elavat kehastust nõukogude riigi loomisel ja arendamisel. Meie maal Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena loodud nõukogude riik sai viie aasta pärast, s. o. 1922. a., liiduriigiks: Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduks. Just sel ajal, mil kogu Nõukogude maa territoorium oli puhastatud interventidest ja sotsialismi ülesehitustöö ja maaaitse ülesanded nõudsid nõukogude rahvaste liidu edasist tugevda-

mist, kerkis päevakorrale küsimus nõukogude vabariikide tihedamast ühinemisest ühtseks riiklikuks liiduks. 1922. a. detsembris loodi esimesel üleliidulisel nõukogude kongressil Lenini ja Stalini ettepanekul Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit. NSV Liidu loomine oli bolševike partei leninlik-stalinliku rahvuspoliitika suurimaks võiduks ja tähendas nõukogude riigi edasist tugevdamist.

*

Leninlik-stalinliku õpetusega relvastatud ja seltsimees Stalini poolt juhitud bolševike partei on ära käinud suure võitluse ja võitude tee. Meie maal on üles ehitatud sotsialism. NSVL on muutunud võimsaks sotsialistlikuks tööstus- ning kolhoosiriigiks. On likvideeritud ekspluateerijate klassid, hävitatud rahvuslik rõhumine. Proletariaat on muutunud uueks töölikklassiks, kes on vabastatud ekspluateerimisest. Ka talurahvas on muutunud täiesti uueks, ekspluateerimisest vabastatud „rajab oma töö ning omandi mitte üksiktööle ja maha jäänud tehnikale, vaid kollektiivsele tööle ning kaasaegsele tehnikale“ (Stalin). On tekkinud uus nõukogude intelligents, kes truult teenib oma rahvast ja riiki. Tänu sotsialismi võitudele, edukalt teostatud maa industrialiseerimisele ning kõige eesrindlikuma ning suurima mehhaniseeritud põlluharimise loomisele kujunes välja nõukogude rahva ajaloos ennenägematu moraalne ja poliitiline ühtlus. Meie riik moodustas võimsad relvastatud jõud.

Kõik need võidud on seotud Lenini töö suure jätkaja seltsimees Stalini nimega. Meie rahva uutes ajalooliste elu- ja võitlustingimustes arendas seltsimees Stalin edasi marksistlik-leninlikku teooriat, andis geniaalse teoreetilise üldistuse sotsialistliku ülesehitustöö kogemustele ning arendas edasi marksistlik-leninlikku õpetust nõukogude riigist.

Seltsimees Stalin õpetab, et nõukogude riik ei seisa paigal, vaid maa majandusliku ning sotsiaal-kultuurilise arenemise ja klasside muutuste teel täieneb, tugevneb ja areneb. Nõukogude riik on oma arenemises läbi teinud kaks faasi.

Esimene faas oli sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist kuni ekspluateerivate klasside likvideerimiseni meie maal. Selle ajajärgu põhiülesanne oli kukutatud klasside vastupanu mahasurumine, maa kaitse organiseerimine interventide kallaletungi vastu, tööstuse ja põllumajanduse taastamine, tingimuste ettevalmistamine kapitalistlike elementide likvideerimiseks. (J. Stalin, „Leninismi küsimusi“, lk. 531). Vastavaft neile ülesandeile teostas nõukogude riik kaht põhilist funktsiooni: kukutatud, kuid mitte veel likvideeritud ekspluateerivate klasside mahasurumist ja maa kaitsmist kallaletungide vastu väljastpoolt. Kolmas funktsioon — nõukogude riigi organite majanduslik-organiseeriv ja kultuuriline — kasvatustegevus, mille eesmärgiks oli sotsialistliku majanduse ülesehitamine ja töörahva ümberkasvatamine sotsialismi vaimus, ei saanud sel perioodil veel, nagu märkis seltsimees Stalin, tõsiselt areneda.

Teine faas nõukogude riigi arenemises hõlmab ajajärku linna ja küla kapitalistlike olluste likvideerimisest kuni sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võiduni ja uue konstitutsiooni vastuvõtmiseni. Vastavalt selle ajajärgu põhilisile ülesandele — sotsialismi ülesehitamisele ja ekspluateerivate klasside riisumete likvideerimisele, maa kaitse edasisele tugevdamisele, kultuurilise revolutsiooni läbiviimisele — teostas nõukogude riik täies ulatuses majanduslik-organiseerivaid ja kultuurilis-kasvatustlikke funktsioone. Igakülgset arenes maa kaitsmise funktsioon välisvaenlaste vastu. Ühtlasi langes nõukogude riigi arenemise teises faasis ära selline funktsioon, nagu ekspluateerivate olluste mahasurumine sisemaal, sest need ollused olid selleks ajaks likvideeritud. Selle äralangenud funktsiooni asemele ilmus uus: sotsialistliku omandi kaitse raiskamiste eest.

*

Oma kahekümne kaheksa aastasel arenemisel on nõukogude riik saavutanud tohutu suuri võite kõigil majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö aladel, niisamuti ka sõjajõudude loomisel ja tugevdamisel. Sotsialismi võidu tagajärjel meie maal muutus nõukogude riik võimsaks riigiks, mille tugevust võiks kadestada iga teine riik maailmas.

Nõukogude riigi võimsuse sügavaks allikaks on see, et nõukogude rahva juhtivaks ning suunavaks jõuks on Lenini ja Stalini poolt loodud bolševistlik partei.

Nõukogude riigi süsteemis esineb bolševistlik partei põhilise juhtiva jõuna. Partei juhtiva osa kõrgeimaks väljenduseks meil, Nõukogude Liidus, proletariaadi diktatuuri maal, — märgib seltsimees Stalin — tuleb tunnistada seda fakti, et ühtki tähtsat poliitilist või organisatsioonilist küsimust ei lahendata meie nõukogude või teiste massiorganisatsioonide poolt ilma partei juhtivate näpunäideteta. Meie partei kui NSV Liidu tööraha eesrindlik väesalk võtab endasse kõiki parimaid inimesi, tugevdab oma sidemeid massidega, omab rahva piiritut usaldust. Selles on meie partei tugevuse ja võimsuse allikas.

Nõukogude riigi olemasolu ja arenemise kogemused, partei juhtiva töö kogemused on kogu veenvusega tõendanud Lenini-Stalini partei tugevust ja suurust. Bolševike partei juhtimisel ehitas nõukogude rahvas meie maal üles sotsialismi, kindlustas nõukogude riiki. Partei kasvatab nõukogude rahvast sotsialistlikule kodumaale andumuse vaimus, Lenini-Stalini ideede vaimus. Erilise jõuga ilmnes meie partei juhtiv poliitiline ja majanduslik-organiseeriv töö Isamaasõja aastail.

„Isamaasõja päevil nägime parteid endi ees kui fašistlike sissetungijate vastu peetava üldrahvaliku võitluse innustajat ja organiseerijat. Partei organiseeriv töö ühendas ja suunas ühise eesmärgi poole kõik nõukogude inimeste pingutused, allutades kõik meie jõud ja ressursid vaenlase purustamise ülesandele. Sõja jooksul on partei rahvaga veel enam kokku kasvanud, on end veel tihedamalt sidunud tööraha laiade hulkadega. Selles on meie riigi jõu allikas.“ (Stalin.)

Lenini ja Stalini poolt loodud nõukogude riigi arenemine näitab tema

suurt tugevust ja võimsust. Kõige ilmekamalt avaldus nõukogude riigi võimsus möödunud sõja käigus, mis oli oma ulatuselt ennenägematu. Nõukogude riik on praegu tugevaimaks riigiks maailmas. Selles on Lenini ja Stalini õpetuse suur jõud, meie partei ja leninlik-stalinliku poliitika jõud.

Konstantin Ušinski — suur vene pedagoog.

(1824—1870)

PROF. A. PINT.

1. UŠINSKI ELU JA TEGEVUS.

75 aastat tagasi suri Konstantin Dmitrijevits Ušinski — vene pedagoogilise teaduse ja vene rahvakooli rajaja, „vene õpetajate õpetaja, suurepärase õpikute autor, millede järgi õpetati ja kasvatati mitut põlvkonda meie mõõtmatul kodumaal“.

See on seesama Ušinski, kes kogu südamest tuliselt armastas oma rahvast, kes andis kõik oma jõud selle rahva teenistusse. See on seesama inimene, kes andis kogu oma mitmekülgse elu armsaimale tööle — noorsoo kasvatusele. Juba oma varasemal eluaastail ta jõudis selgusele oma ülesannetes kodumaa ees ning määras lühidalt ja lihtsalt oma elu eesmärgid: „Olla võimalikult kasulik oma isamaale — see on minu elu ainsaks eesmärgiks ja selle poole ma peangi suunama kõik oma võimed.“

Ušinski jäi truuks oma sõnadele. Tuliselt armastades kodumaad, kogu südamest unistades tema hüvangust ja õnnest, K. D. Ušinski ohverdas temale kogu oma hinge ja elu.

Ušinski teaduslik-pedagoogiline ja organisaatorlik tegevus arenes 19. saj. 60-date aastate tormilises ühiskondlikus liikumises demokraatlike ideede eest, mis haarasid selles perioodis kõik Venemaa ühiskondliku elu alad. Selsamal ajal astub rahvuslikkuse loosungi all esile terve plejaad kuulsaid sõnakunstnikke, silmapaistvaid kunsti, teaduse ja kultuuri esindajaid.

Piisab mainida selliseid tuntud nimesid nagu Nekrassov ja Saltõkov-Štšedrin, Tšernõševski ja Dobroljubov kirjandusalal, noori kunstnikke eesotsas Krõmskiga ja Peroviga ning koos nendega Kramskoi, Repin, Surikov; vene suurimad komponistid — Balakirev, Mussorgski, Borodin, Rimski-Korsakov.

Nende kõigi loomingu karakterseks iseärasuseks oli mitte ainult rahvuslikkus, vaid ka sellega loogiliselt seotud demokratism ja humanism, mis, nagu võib julgesti ütelda, on üldse saanud vene kultuuri, teaduse ja kunsti natsionaalseteks joonteks.

19. saj. kuuekümnendad aastad olid samuti vene pedagoogilise mõtte hoogsa tõusu ja õitsengu aastaiks. See oli aeg, mil võeti terava kriitika alla Venemaa feodaalse kooli puudused ja välismaiste koolide pa-

remused ja puudused. Kogu avalik arvamine rääkis erutatult ja tuliselt kasvavate põlvkondade kasvatus ülesannetest ja teedest, inimese kasvatus ülesannetest ja teedest, inimese kasvatus ideaalidest, tulevast Venemaast ja inimekonnast. Neile probleemidele olid pühendatud Pirogovi, Dobroljubovi, Tšernõševski, Pissarevi, Leo Tolstoi, Ušinski ja paljude teiste suurte pedagoogide-metoodikute kuulsad artiklid.

Kasvatuse küsimusi hakati laialt arutama populaarsete ajalehtede veergudel ja kirjanduslikes ajakirjades, organiseeriti pedagoogilisi seltse, tekib laialdane pedagoogiline kirjandus. Pedagoogiliste ideede sügavuse ja selguse poolest ületas selle aja Venemaa ühiskondlik mõte kahtlematult kõik teised maad. See 19. saj. kuuekümnendate aastate ühiskondlik liikumine sünnitas ka suurima vene pedagoogi, demokraadi-humanisti Konstantin Ušinski.

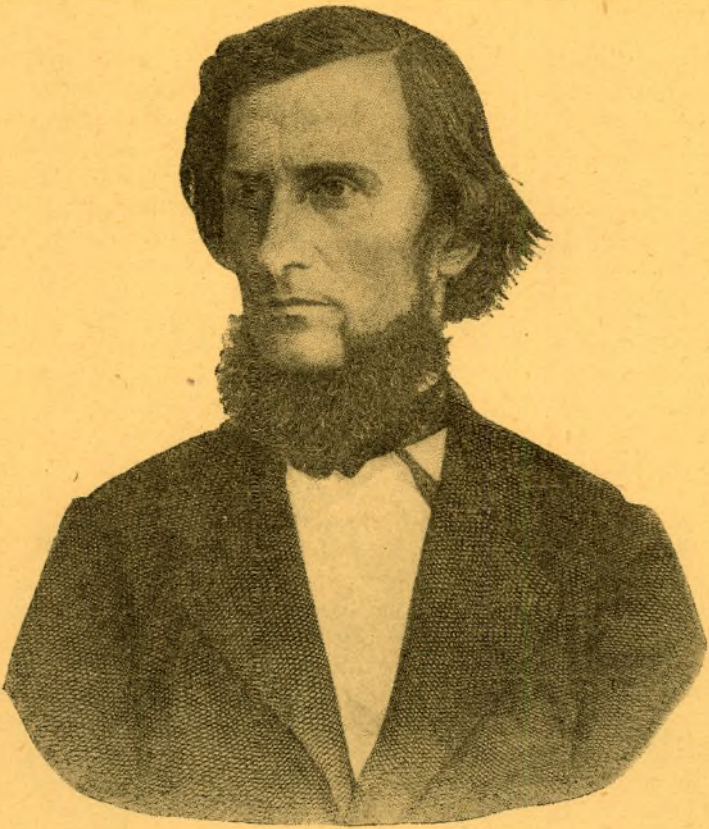
*

Konstantin Dmitrijevitš Ušinski sündis 1824. a. Tuula linnas, Lapsepõlve ta saatis mööda Ukrainas — Novgorod-Severski linnas (end. Tšernigovi kubermangus). Kuigi Ušinski sündis Tuulas, ometi luges ta oma kodumaaks päikeseküllast Ukrainat, armastades teda kirglikult ja mälestas teda vaimustatult. Tema parimad aastad, lapsepõlv ja noorus möödusid kesk suurepärasest ja poeetilist Ukraina loodust.

Novgorod-Severski lähedal, peaaegu linna serval Desna jõe kõrgel kaldal asetses Ušinski talu, see oli väga ilus ja mugav paik. Ušinski isa ja ema, kes olid haritud inimesed ja elasid väga sõbralikult, püüdsid anda oma lastele võimalikult täiuslikku ja tõsist kodust kasvatust.

Nende ideeliste algete arengus, mida Ušinski avaldas oma loomingus ja praktilises tegevuses, on ta tänuväärne oma emale — sellele targale ja heale, vaikse iseloomuga õrnale ja lahkele naisele, kes piiritult armastas lapsi. Tema arendas pojas teaduse- ja uurimishimu. Ušinski säilitas oma emast kõige soojemad mälestused. Ka Ušinski isa pööras palju tähelepanu oma perekonnale ja lastekasvatusele. Suurem osa oma jõudeajast pühendas Ušinski isa aia eest hoolitsemisele, millele tööle ta tõmbas kaasa ka oma lapsed. Siit vanast ja varjurikkast aiast avanes maaliline vaade Desnale ja selle ümbrusele. See äratas Ušinskis esimese armastuse oma kodumaa ilusa looduse vastu. Mee-nutades oma möödunud rõõmsat lapsepõlve, märgib Ušinski: „Mu jumal, kui palju ma unistasin sellel toredal kaldal, neil järsakuil, mis ripusid jõe kohal. Kuidagi elustus ja täitus muljetega minu elu, kui lähenes kevad. Ma jälgisin iga tema sammu, iga vähimat muutust talve ja suve võitluses. Sulav lumi, tumenev jõe jää, laienevad jäälohked kalda ääres, loigud aias, maapind, mis vaatab siin ja seal lume alt välja, metsi elustavate lindude tulek, mägedest kohisedes voolavad ojakesed — kõik see oli minu kirgliku, erksa tähelepanu objektiks, mis sel määral täitis minu hinge, et ma käisin pooljoobununa... Milliste muljetega, küsib Ušinski, saaks vahetada neid elavaid, tugevaid, hinge rikastavaid looduse muljeid?“

Nõnda on täiesti arusaadav, mispärast Ušinski veel täisealisena alati

H. J. G. J. G. J. G.

kindlasti uskus, et elavail ja tugevail loodusemuljetel on võrratu kasvatav mõju lapse õrnale hingele. Sellepärast peavad nii perekond kui ka kool kasutama seda looduse kasvatavat mõju tulevaste põlvkondade arendamisel. See oli ka suureks tõukejõuks K. D. Ušinski enda arengule.

Umbrissetuna maalilisest loodusest, kasvas ja arenes noor Ušinski. Aastad möödusid. Jõudis kätte õppeaeg. Oma heade võimete ja koduse ettevalmistuse tõttu Ušinski astus Novgorod-Severski gümnaasiumi ja otse kolmandasse klassi. Selle gümnaasiumi direktoriks oli tol ajal U. Timkovski, endine Harkovi ülikooli professor. Timkovski oskas oma õpilastes kasvatada tõelist armastust teaduse vastu ning võitluseks vajalikku ideelisust. Ta õpetas õieti hindama eluraskusi ja neid mõistlikult ületama.

Koolis valitses alati väsimatu töö õhkkond. Oma päevikus kirjutab Ušinski nõnda: „Meie keskel elas — meie isegi ei tea mispärast — mingi austav suhtumine töösse ja neisse vähestesse õpetajatesse ja isegi seltsimeestesse, kes teadusega innukalt tegelesid. Oskus tõlkida raskeid osi Horatiusest või Tacitusest oli üldise austuse patendiks. Sellist 7. klassi õpilast tundsid isegi ettevalmistusklassi poisipõnnid, vaatasid temale austavalt ja kordasid tema nime, nagu mõne Humboldti oma.“

Veel täiskasvanuna meenutab Ušinski kõige soojemate sõnadega seda gümnaasiumi ja selle väärikat juhatajat: „... rahu sinu põrmule, auväärt vanake! Oma otsekohese, surmani kestnud teaduse teenimisega, oma teaduse harda austamise ja siira alatise usuga teadusesse kui kõrgeimasse ideaali sa külvasid oma kasvandike südamesse kõige õilsamaid seemneid.“

Teises kohas kirjutab Ušinski: „Kui ma kohtasin noori inimesi, kes olid lõpetanud mõne tähtsama õppeasutuse kursuse väga hea hinnanguga, ent kel mitte ainult puudus kõige väiksem armastus mingi teaduse vastu, vaid kes põlastavalt iseloomustasid oma õppeaega, oma õpetajaid ja üldse õpetlikkust, õpetlasi ja teadust... Kui ma kohtasin häbematuid noormehi, kes veel mitte täiesti kindlalt ei teadnud, mitmendal sajandil elas Karl Suur, ent kes juba mõnitasid kodumaisi pühadusi — oo, kuidas ma siis eriti väärikalt hindasin meie lugupidamist Horatiuse oodidest, meie armastust ajalooõpetaja vastu ja aukartust, mis haaras meid sõna „Ülikool“ juures.“

Võib ütelda, et kõik gümnaasiumi õpingud harjutasid Ušinkit vaatama tööle tõsiselt, aitasid tal leida endale õige eluideaal ja valmisid teda ette eelseisvatele vastutusrikastele ülikooli-õpinguile.

Lõpetanud gümnaasiumi, K. D. Ušinski astus Moskva ülikooli õigus-teaduskonda. Ülikoolis olles puhkesid täielikule õitsengule noore Ušinski vaimsed võimed ja ta hiljem meenutab tänutundes oma ülikooliaastaid.

Ušinski ülikooliaastad ühtisid 40-aastate intelligentsi ideelise tõusenguga, mil ühiskondlikud küsimused, filosoofia ja kunst erutasid

noorsoo vaimu. Juriidiline haridus arendas Ušinskis veendumust, et elus ei peitu jõud mitte jõu õiguses, vaid õiguse jõus. Kohuse- ja õiglusetunne, milledele pandi alus juba perekonnas ja mida arendati gümnaasiumis, leidsid ülikoolis soodsa keskkonna.

Ušinskil õnnestus õppida Moskva Ülikoolis selle eluea ühel kõige paremal perioodil. Ušinski õppeajal pidasid Moskva ülikoolis loenguid kuulsad professorid, nagu näiteks Granovski, Redkin jt. Nimelt nemad, uskudes täielikult ja tuliselt inimese väärtusse, äratasid üliõpilastes mõtlemist. Kutsusid noorpõlve üles iseseisvale loomingulisele tööle. Tänu Granovskile ja Redkinile küpsesid juba ülikoolipingil rahvuspedagoogi Ušinski tulevase suure töö plaanid.

Ülikooli lõpetamisel määrati Konstantin Ušinski professori kohuse-täitjaks Jaroslavl'i juriidilisse lütseumi. Ta oli sellal ainult 22-aastane. Selline määramine oli tsaari-Venemaal täiesti erandjuhtum.

Nõnda astub Ušinski ellu, kus tema osaks langes palju kibedusi ja katsumusi. Ometi jäi ta oma elu lõpuni veendunud entusiastiks, kes säilitas kindla ustavuse sellele, mis ta võttis omaks ülikoolipingil.

Noor professor andus kogu oma tulise hingega uuele tegevusele. Oma hiilgavate loengutega ta köitis üldist tähelepanu. Tema elavad, selged ja sisukad loengud vaimustasid üliõpilasi ja äratasid neis armastust loomingu ja püsiva hoolika töö vastu, milles ta ise oli kõigile parimaks eeskujuks.

Kuid Ušinski hiilgavalt alatud teaduslik-pedagoogiline tegevus katkes peagi tsaarivalitsuse süü tõttu, mis summutas igasuguse vaba mõtteavalduse. Kaks aastat pärast Ušinski asumist Jaroslavl'i lütseumi, sai ta, nagu kõik teisedki professorid ja pedagoogid, ettekirjutuse, milles räägiti vajadusest esitada lütseumi juhatusele kontrollimiseks eelseisvate loengute konspektid ja osutada tsitaatidele, mis loengusse on võetud välismaistest allikatest. Hirmutatuna 1848. a. revolutsioonilisest sündmusest Euroopas, viis valitsus õppeasutustesse karmi tsen-suuri. Ušinki, omades suurt kodanikujulgust, loobus kategooriliselt täit-mast seda ettekirjutust, mis pärast ta vabastati ametist sellise karakteristikaga, et ta ei leidnud endale isegi kreiskooliõpetaja kohta. 7 aasta jooksul töötas Ušinski siin-seal tükikese leiva pärast, leidmata võimalust rakendada oma jõude. Mõnda aega oli ta väikeseks ametnikuks, kuid vallandati peagi ülemuse terava arvustamise pärast. Alles 1855. a. õnnestus tal saada õpetaja kohta Gatšina vaeslaste-instituudis. Siin õpetaja suure töö ja ühiskondliku tegevuse kõrval Ušinski tutvus tege-liku koolitööga ja uuris põhjalikult kodumaise pedagoogika klassikuid ning õhtumaiste pedagoogide teoreetilist pärandit.

Need pedagoogika klassikute teosed kui ka huvitavad artiklid, mille-des kirjeldati välismaise kasvatus- ja õppetöö kaasaegset seisundit, avaldasid Ušinskile sügavat mõju.

„Ma ei tea, mis ma teen, mis minust saab, kuid ma otsustasin pühen-dada end eranditult pedagoogilistele küsimustele,“ ütles Ušinski loe-tud kirjanduse mõjutusel.

60-date aastate ühiskondlik liikumine, pedagoogilise mõtte elustamine ja pedagoogiliste ajakirjade ilmumine andsid Ušinskile võimaluse esineda artiklitega „Pedagoogilise kirjanduse kasulikkusest“, „Rahvuslikkusest ühiskondlikus kasvatuses“, „Kooli kolm elementi“ jt. Need artiklid pöörasid oma teadusliku küpsuse, eruditsiooni rikkuse ja uuendavate pedagoogiliste perspektiivide laialdase valgustuse tõttu kõigi kaasaeglaste tähelepanu Ušinskile ning tõstsid ta esiplaanile mitte ainult pedagoogika silmapaistva teoreetikuna, vaid ka praktikuna. Ušinski pedagoogiline and hargnes nüüd täies hiilguses. Tema pedagoogiline populaarsus aitab kaasa, et ta saab ettepaneku asuda Smolnõi instituudi — saajaastase naisõppeasutuse inspektori kohale. See oli Ušinski väljenduse järgi „seisev tiik“, kus tütarlapsi eraldatult perekonnast ja elust mitte niivõrd kasvatati, kuivõrd rikuti pansioni kopitunud õhkkonnas.

Ušinski kujundas instituudis ümber kogu õpetuse ja kasvatus, viies selles läbi terve rea reforme. Kaotati instituudi jaotamine õilsaks ja mitte õilsaks pooleks, viidi sisse näitlik õpetus ja laiendati tunduvalt ning rajati teaduslikumale tasemele loodusloo, geograafia ja matemaatika õpetus, kusjuures suurt tähelepanu pöörati emakeele õpetusele; avati pedagoogiline klass.

Oma õpilasi Ušinski püüdis kasvatada rahvamasside austuse vaimus. Ta rääkis neile tuliselt sellest, kui kalliks nad tulevad maksma rahvale ja milles nad on võlgu rahvale, kes vaevleb orjuses.

Tegelikus koolitöös saavutas Ušinski suuri tulemusi. Smolnõi instituut ühes selle iganenud traditsioonidega reorganiseerub, uueneb mõne kuuga, muutudes eeskujulikuks kasvatus- ja õppeasutuseks. Üks Smolnõi instituudi kasvandikest, kes hiljem oli tuliseks Ušinski pedagoogilise süsteemi pooldajaks ja ise silmapaistev pedagoog — E. N. Vodovozova, — kirjutas oma memuaarides („Elu koidikul“): „Ma kasvasin Smolnõis sellal, kui sinna ei ulatunud ükski oie inimeste kannatustest, mil sinna ei tunginud ükski inimõhte; minu ajal ilmus tema seinte vahele inspektorina Ušinski, see andis mulle võimaluse kujutada, kuidas see suurim vene pedagoog ühes uute õpetajate ametisse võtmisega, hakkas murdma instituudi pehkinud sambaid ja instituudis uut korda looma, mis pani liikuma instituudi seisva tiigivee ja pööras kummuli kõik seal kujunenud mõisted kasvatuses ja haridusest.“

Samade memuaaride teises osas, kirjeldades pärast instituudi lõpetamist oma kohtamist Ušinskiga, ütleb E. N. Vodovozova: „Ma nägin Ušinskit, seda julget ja energilist inimest, kes igasugustest takistustest ja tagakiusamistest hoolimata läks uhkelt, püstipäi oma teed edasi. Ta osutus tõeliseks titaaniks, kes pööras kummuli oma õpilaste ekslikud vaated.“

Võib julgesti ütelda, et nimelt Ušinski sai naiskeskhariduse rajajaks Venemaal, ja mitte ainult Venemaal. Kui naistele sellal meil kui ka Öhtu-Euroopas õpetati „üht ja teist kuidagi-viisi“, vältides süstemaatilist haridust, arvates seda neile koguni kahjulikuks nii moraalses kui

ka füüsilises suhtes, siis ei seganud see kuidagi Ušinskit pööramast oma kindlat ja selget pilku vene naiste hariduse ja kasvatuse ülesannetele ja tarvidusele. See vaade kujunes naise kui perekonna ja ühiskonna aktiivse liikme vastutusrikka osatähtsuse mõistmisest. Vene naine on oma paljude saavutuste suhtes tänuvõlglane oma geniaalsele pedagoogile. Ušinski suured ideaalid naise kasvatuse alal leidsid täieliku rakenduse ainult meie maal, kus ehitatakse uut elu sotsialismi alusel.

Peaaegu üheaegselt Smolnõi instituudi inspektoriks määramisega K. Ušinski saab ülesande toimetada Haridusministeeriumi ajakirja ja 1860—1862 ilmubki pedagoogiline ajakiri tema toimetusel. Peagi äratub Ušinski poolt toimetatud ajakiri õpetajate, seltskonna ja lastevanemate üldist tähelepanu. Tärkas värske mõte luua paremat kooli. Ajakiri hakkas elama täielikku ja huvitavat pedagoogilist elu, mida polnud Haridusministeeriumi ajakirjas ei enne ega pärast Ušinskit.

Näis, et kõik asjaolud kuulutasid Ušinski pedagoogilisele tegevusele hiilgavat tulevikku ja takistamatut arengut. Kuid tema pea kohale kogunes juba uus äikesepilv. Radikaalselt teostatud reformid tõid Ušinskile palju vaenlasi instituudi vanade kaastöölise keskel. Teda süüdistati ateismis ja poliitilises ebaustavuses. Poliitilised olud sellal tunduvad muutusid.

Meeltesegadusest toibudes jätkas valitsus vana reaktsioonilist poliitikat. Reaktsiooni laine vajus ka silmapaistvaile õpetlastele, ühiskonnategelastele, pedagoogidele. Piisab mainida, et Tšernõševski anti kohtu alla. Pissarev mõisteti vanglasse. Hakati ka Ušinskit tugevasti kimbutama. Tegutsedes otsustavalt, mitte kunagi oma printsiipidest taganedes, ajas Ušinski oma progressiivse tegevusega reaktsionäärid ärevusse. Tema peale sadas kaebusi ja laimujutte. Peagi saavutasid Ušinski vaenlased oma eesmärgi. Tal tuli 1862. a. lahkuda õppeasutusest, kus nii hiilgavalt vallandusid tema pedagoogilised võimed.

Tsaarivalitsus, kartes Ušinski suurt mõju progressiivsetele pedagoogidele, saadab ta hariduse korralduse tutvumise otstarbel kaugemaks ajaks välismaale, komandeerimise ettekäändel. Kaebused ja ebaõige vallandamine haavavad Ušinskit sügavalt. See oli vapustavaks löögiks auväärsele ja targale inimesele, kes kogu südamest armastas oma tööd, oma rahvast, oma kodumaad. Ušinski hoobilt, mõne päevaga muutus. Ta juuksed läksid halliks, ta hakkas verd kõhima ja uskumatult kiiresti varises füüsiliselt. Kuid Ušinski vaim ei murdu. Haige, kaugel kodumaast, ta rakendab kõik oma jõud, et teha oma rahva õitsenguks võimalikult enam, et taotella eesmärki, mille ta endale nooruses seadis.

Ušinski välismaise komandeeringu tulemuseks oli tema kapitaalne kaheköiteline teos „Pedagoogiline antropoloogia ehk inimene kasvatuse objektina“. Selle teose ilmumine oli mitte ainult Venemaa, vaid kogu Euroopa pedagoogilises maailmas suursündmuseks.

Teoses „Inimene kasvatuse objektina“ Ušinski uuris peenelt ja sügavalt inimese psüühilist elu ja selle arengut laste juures. Ta nõudis, et

õpetajad ja vanemad kasvataksid last igas suhtes. Teostades seda nõuet Ušinski ise üllatava meisterlikkusega ühendab laste vaimse, kõlbelise ja esteetilise kasvatusse nende õpetamisega teaduste algmete alal. Siin, välismaal, Ušinski koostas suurepärase 3-jaolise koolilugemiku „Rodnoe Slovo“, suure metoodilise juhendi selle jaoks ja rea teisi teoseid, mis suure huviga võeti vene kooli poolt vastu. Piisab mainida, et „Rodnoe Slovo“ oli üle poole sajandi kõige levinenumaks lugemikuks algkoolis ja perekonnas. Selle esimene jagu („Esimene aasta“) on ilmunud kokku 104, teine („Teine aasta“) — 81 trükis.

Oma teostes lahendas Ušinski vene kooli kasvatusse ja õpetuse tähtsamaid küsimusi, kasutades seejuures kriitiliselt kodanliku pedagoogika teoreetilist ja praktilist pärandit.

Välismaailt tagasi pöördunud, olles ravil Krimmis, külastas Ušinski Simferopolis õpetajate kokkutulekut. Õpetajad võtsid ta vastu tormiliste ovatsioonidega. See oli omapäraseks protestimeeleavalduseks haridusministeeriumi reaktsioonilise poliitika vastu, mis ei andnud võimalust Ušinski pedagoogilisel talendil täiel määral avalduda.

Ušinski suri a. 1870 (uue kalendri järgi 2. jaanuaril 1871), olles ainult 47-aastane. Ta on maetud päikeseküllase Ukraina pealinna — Kiievi. Tema mälestusmärgile on kirjutatud: Konstantin Dmitrijevits Ušinski, „Laste maailma“, „Rodnoe Slovo“ ja „Pedagoogilise antropoloogia“ autor.

Aasta enne oma surma, kirjutas tundud pedagoogile N. A. Korfile, kirjutas Ušinski murelikult: „Teie peaksite arvatavasti olema veel noor inimene. Andku jumal Teile võimalust kaua ja edukalt võidelda sel alal, millelt ma juba valmistun lahkuma muljutuna ja pigistatuna. Andku jumal Teile võimalust olla kasulikum kui olin mina, veel kasulikum kui mina seda oleksin suutnud olla teise taeva all, teiste inimeste ja teiste olukordade juures.“

Milline suurepärase ja tagasihoidlik inimene! Tema kui kodaniku, patrioodi, õpetlase ja avaliku elu tegelase kuju jääb aastasadu püsima inimkonna mälestustes.

Nagu Puškini suurvaim äratas terve poetide-plejaadi loomingu, nii ka Ušinski pedagoogiline suurvaim soodustas kuulsate vene pedagoogide plejaadi ilmumist. Ušinski ideed ja traditsioonid on muutunud Vene eesrindliku kooli traditsioonideks. Neid geniaalse Ušinski traditsioone hindavad kõrgelt kõik meie nõukogudemaa rahvad.

Peatume nüüd lühidalt Konstantin Ušinski pedagoogilise õpetuse põhiprintsiipide juures.

2. RAHVUSLIK KASVATUS UŠINSKI PEDAGOOGILISE SUSTEEMI ALUSENA.

Ušinski, nagu kõik möödunud sajandi 60-date aastate pedagoogid, tõstab esikohale kooli eesmärgi, perekonna ja ühiskondliku kasvatusse, ühesõnaga „inimese“ kasvatusse probleemid. Nooruk peab saama inimeseks selle sõna kõige laiemas mõttes.

Ušinski selgitab ka kasvatuse mõiste konkreetset sisu. „Olla inime—see tähendab olla oma kodumaa, oma rahva poeg, kes sügavalt tunneb oma sidet kodumaa pinnaga ja püüab oma elutööga tasuda oma võlga kodumaa vastu. — Iga kodaniku ja perekonnaisa peamisi kohustusi on kasvatada oma lastest ühiskonnale kasulikke liikmeid: üks pühamaid inimese õigusi on — õigus saada õiget ja head kasvatust,“ kirjutas Ušinski.

See kasvatus peab inimesele näitama teed headuse juurde, peab haarama kogu inimest, kogu tema keha, vaimu ja mõistust, eeskätt aga karakterit.

Tõeline kasvatus tuleb korraldada rahva huvides.

Ušinski sümpaatia oli alati ja täielikult pööratud laiade rahvamasside poole. Ta räägib töötaja suurest kõlbelisest olemusest ja põlglikult kujutab meile küla marodööre ja poodnikke. „Kas näete seda rasvunud lurjust? Tema rasvane ja mõttetü nägu, väikesed udused silmad, täis kavalust, jultumust ja ühes sellega madalat lõmitamist teie kõrge isiku ees meenutavad poeselli . . .

Too on sama talupoeg: ta muutus kavalaks ja ühtlasi rumalaks, muutus ahneks ja julmaks, nülüb ja petab rahvast ja vihkab kõigest hingest oma endist suguvenda.“

Ušinski armastus rahvamasside vastu vajutas oma pitseri kogu tema pedagoogilisele loomingule. Ušinski kogu looming on läbi imbunud armastusest töötava inimese vastu, püüdest igati abistada rahvamasse õige hariduse ja kasvatuse saamisel, aidata neid „saada inimeseks“. Kõik need püüded koonduvad Ušinski juures selgelt avalduvaks rahvapärased ideeks kasvatuses. Rahvapärane kasvatus on tema pedagoogilise süsteemi nurgakiviks.

Rahvuslikkuse printsiip oli iseloomulik vene kirjandusele ja kunstile eriti möödunud sajandi 60-dail aastail. Juba 19. saj. 40-dail aastail tõendas vene suur mõtleja V. G. Belinski, et vene kirjandus on rahvuslik ja just seetõttu ta kuulub üldinimlikku maailma kultuuri varaaita. Ainult see on üldinimlik, mis on tõeliselt rahvuslik. Belinski ütles: „Kes mitte ei kuulu oma isamaale, see ei kuulu ka inimkonnale.“

Selle sügavalt õige printsiibi seadis Ušinski oma kasvatuse süsteemi aluseks. Ta näitas, et „rahvuslikkus on ajaloos seni ainsaks rahvaelu lätteks“. Ušinski väite järgi on rahvas riigi elus mitte ainult ainsaks materiaalsete, vaid ka vaimsete väärtuste loojaks. „Ärge unustage,“ kirjutas Ušinski, „et see rahvas lõi selle sügava keele, mille sügavust me seni veel pole suutnud mõõta, see on toosama lihtne rahvas, kes lõi poeesia, mis päästis meid koomilisest lapselikust lallutusest, millega me matkisime välismaalasi; et nimelt väljudes rahva lätetest me uuendasime kogu oma literatuuri ja muutsime ta selle nime vääriliseks.“

Rahvaste peres etendab iga rahvas oma erilist osa. „Rahvas ilma rahvusetä on keha ilma hingeta, kellel jääb ainult alluda lagunemise ja hävinemise seadusele teistes kehades, kes on säilitanud omapära.“

Etendades sellist suurt osa nii üksiku rahva kui ka rahvaste kokku-
kuuluvuse arengu ajaloos, rahvuse idee Ušinski arvates on juhtivaks
aluseks noorsookasvatases.

„Uhiskondlik kasvatus, mis kõvendab ja arendab inimeses rahvuslik-
kust, arendades ühtlasi tema mõistust ja eneseteadvust, aitab võimsalt
kaasa rahva eneseteadvuse arengule üldse; ta juhib teadvuse valguse
rahva iseloomu salapärasustele ja osutab tugevat ning hävitavat mõju
ühiskonna, tema kirjanduse, tema seaduste arengule, ühesõnaga, kogu
tema ajaloole,“ kirjutas Ušinski oma artiklis „Rahvuslikkusest ühis-
koodanlikus kasvatases.“ Samas artiklis märgib Ušinski, et ei leidu in-
imest, kes ei armasta kodumaad; see armastus on inimese elu aluseks
ja ainult sellele tuleb kasvatustöös tugineda.

Ušinski ise oli tuline patrioot. Ta väitis: „Nagu ei leidu inimest
ilma endaarmastusest, nii ei leidu ka inimest, kes ei armasta isamaad,
ja see armastus annab õige võtme inimese südamesse.“ Nii oli suure
pedagoogi Ušinski piiritu, tuline armastus oma kodumaa, vene rahva,
vene kirjanduse vastu ammutamatuks lätteks, mis pidevalt toitit tema
mõistust ja südant. Nende suurte patriootiliste tunnete kasvatusele
noorsoos ta kutsus üles kooli, perekonda ja ühiskonda. Seega ei ole
juhuslik, miks Ušinski seadis kogu oma pedagoogilise süsteemi alu-
seks rahvuse printsiibi ja miks see rahvuslikkuse idee muutub temal
üheks kõige säravamaks meie kodumaise pedagoogika loosungiks.

Nii ei ole Ušinski rahvuslikkuse idee abstraktsioon, vaid omab oma
konkreetse ja rikka sisu. Eelkõige on see tuline ja siiras armastus oma
isamaa vastu ühes tema rikkaliku loodusega, hiilgava ajalooga, aus-
tusväärsete traditsioonidega. See on usk rahva hiigelsuurtesse loomin-
gulistesse jõududesse, mis on loonud võimsa keele, rahvaluule, eesrind-
liku teaduse ja kultuuri.

Konstantin Ušinski märgib, et vene inimene mitte ainult sõnadega,
vaid ka tegelikult tõendas oma piiritut armastust oma kodumaa vastu.

Nii oli see 1812. a. Isamaasõjas, Krimmi sõjas ja paljudes teistes suur-
sündmustes, mil patriotism ärkas „tõeliselt lõvi jõul“. Ja see patriotism
peab Ušinski arvates teravalt väljenduma mitte ainult siis, kui kodu-
maa on hädaohus, vaid alati ka igapäevases elus meie alatiste kohus-
tuste täitmises.

See patriotism peab põlema püsiva leegina ja kasvatuse ülesandeks
on saavutada seda püsivust. Rahvapärasuse printsiipidele rajatud kas-
vatus peab lastes ja alaealistes kutsuma esile kohustustunde kodumaa
vastu ja oma kodanikukohustuste ausa täitmise. Noorsoos tuleb aren-
dada rahvuslikku uhkusetunnet oma rahva kauni, rikkaliku mineviku
vastu, mis oleks ühendatud teiste rahvaste austusega.

Meie lapsed peavad tundma ja kõrgelt hindama vene rahva iseloomu
rahvuslikke jooni, peavad tundma tema imesteldavat vahvust, julgust
ja kangelaslikkust, tema vastupidavust töös ja võitluses, tema siirast
andumust kodumaale.

Lapsed peavad tundma ja armastama meie suuri õpetlasi, kirjanikke, sõjaväelasi ja poliitikategelasi, kes rajavad uusi teid ühiskondlikus elus, teaduses, kunstis ja kirjanduses.

Ušinski nõudis kindlat armastuse äratamist kõige selle hea vastu, mis on vene ajaloo esinenud. Kui imesteldavas kooskõlas on 80 aastat tagasi väljendatud suure pedagoogi sõnad meie kaasaegsete nõudmistega:

„On naeruväärt ja kahju, valus ja pahandav kuulda ning lugeda, kui keegi literaat või õpetaja püüab näiteks tõendada, et prantslasi lõi kaheteistkümnendal aastal pakane, et meie ajaloo on kõik naeru- ja põlguseväärne, või kes naudinguga teevad maha Deržavinit, Karamzini, Puškinit, Žukovskit, Gogolit . . või innuka agarusega väidavad, et ei meie minevikus ega olevikus ole olnud midagi sellist, millel võiks noor hing armastuse ja austusega peatuda. See ei tähenda viljastada loodust, vaid muuta seda täiesti viljatuks, see pole haridus, vaid metsikus, vandalism.“

Armastust kodumaa vastu võib Ušinski arvates kasvatada ainult siis, kui teda hästi tuntakse. Et tõeliselt kodumaad armastada, tuleb hästi tunda rahva hinge, tema psühholoogiat, tema ajaloolist arengut, tema rikkusi, avarusi, territooriumi. Aga oma kodumaad me tunneme halvasti, ütles Ušinski. Meie õpilased võivad kergesti nimetada ükskõik millise maa tähtsamaid jõgesid, aga ei tea Oka harusid ja suuri linnu, mis asetsevad Venemaa suuremate jõgede ääres. Ei ole võimalik kasvatus rahvuslikus vaimus ilma oma kodumaa tundmiseta. See Ušinski mõte puudutab eriti teravalt noore Nõukogude Eesti kasvavat põlve, kuna meie õpilased jätavad veel palju soovida oma suure kodumaa tundmises. Rahva väga tähtsaks jooneks, mida me oleme kohustatud noorsoo kasvatustöös laialt kasutama, on Ušinski sügav usk meie rahva suurtesse loomingulistesse jõududesse. Ušinski ise armastab rahvast, usub temasse ja on uhke tema üle, kuna see rahvas — töötajaskond on loonud rikka ja ilusa keele, luule, meloodilised laulud ning on avaldanud oma ajaloo suurt tarkust ja andekust. Sellepärast tulebki Ušinski arvates rahvaharidustöö jätta rahva enda kätte.

Oma artiklis „Ulevaade vene rahvakooli tekkimisest“, Ušinski kirjutas: „Kes tunneb hästi Venemaa ajalugu, see minutitki ei kahtle anda rahvahariduse korraldust rahva enda kätte.“

3. EMAKEELE OSATAHTSUS UŠINSKI PEDAGOOGILISES SUSTEEMIS

Emakeele kasvatuslik ja hariduslik tähtsus tuleneb Ušinski pedagoogilises süsteemis rahvuslikkuse ideest kui kasvatusel alusest. Emakeelt peab Ušinski kõige selgemaks ja paremaks rahvuslikkuse avalduseks. Nimelt on emakeel üheks väärtuslikumaks vahendiks, mis äratub armastust rahva vastu, seob inimest lähemalt kodumaaga ning kasvatab kodumaale ustavaid poegi. Suurepärases artiklis „Emakeel“ („Rod-

noe Slovo“) selgitab Ušinski meisterlikult emakeele kasvatuslikku mõju. Tema emakeele iseloomustus on väga kujukas, mõjuv ja vee-nev. Mitte ükski maailma pedagoogidest ega sõnakunstnikest pole näidanud nii sügavalt ja kaunilt kui Ušinski emakeele tähtsust kasvatusprotsessis.

„Rahva keel on kaugel ajaloo piiride taga alanud kogu rahva vaimse elu parim, närtsimatu ja igavesti uuesti puhkev õis. Keeles hingestub kogu rahvas ja tema kodumaa. Keeles muutuvad rahva hinge loomingu- ja tõttu mõtteks, pildiks ja heliks isamaa taevast, õhk ja füüsilised nähtused — tema kliima, tema põllud, mäed ja orud; tema metsad ja jõed, tema tormid ja äike — kogu see kodumaa looduse mõtte- ja tundeüllane sügav hääl, mis kõneleb nii valjusti inimese armastusest tema, ajuti ka karmi, kodumaa vastu ja avaldub nii selgesti kodumaa lauludes, kodumaa viisides, rahvaluuletajate suus. Ent rahvakeele selgeis, läbipaistvais sügavustes ei peegeldu ainult kodumaa loodus, vaid ka rahva vaimse elu kogu ajalugu. Rahva põlvkonnad kaovad üksteise järele, kuid iga põlvkonna elu saavutused jäävad keeles pärandusena järeltulijatele. Emakeele varaaita paneb üks põlvkond teise järele oma sügavate südamehigutuste viljad, ajaloo sündmuste viljad, uskumused, vaated, läbielatud mure ja läbielatud rõõmu jäljed, — ühesõnaga, emakeeles säilitab rahvas hoolikalt kogu oma vaimse elu jäljed. Keel on kõige elavam, kõige rikkalikum ja kindlam side, mis ühendab elanud, elavad ja tulevased rahvapõlvkonnad üheks suureks ajalooliseks elavaks tervikuks. Ta väljendab endas mitte ainult rahva elujõudu, vaid on nimelt elu ise. Kui kaob rahva keel — lakkab olemast rahvas.“

Keele kui areneva nähtuse selline mõistmine ja tema käsitlemine ajaloolises aspektis vastab täielikult meie nõukoguliku kooli meetoodilistele seisukohtadele. Vaadeldes keelt kui parimat rahvuslikkuse avaldust, Ušinski tõstab õpetuses ja kasvatuses esikohale nimelt emakeele. Ušinski täpse määrangu järgi on emakeel see elav ja kindel side, mis ühendab rahva üheks ajalooliseks tervikuks, olles ühtlasi ühendavaks lüliks rahva kadunud, elavate ja tulevaste põlvkondade vahel. Emakeel, see on rahva elujõud ise.

Iseloomustades mitmesuguste rahvaste keelt, kujutab Ušinski suurepärase kunstilise selgusega iga rahva rahvuslikke jooni.

„Kerge, vidistav, terav, naerev, ülbuse viisakas, liblikana lendlev on prantslaste kõne; raske, udune, iseendasse süvenev, kaalutud on sakslaste kõne; selge, kokkusurutud, igasugust ebamäärast vältiv, otse asja juurde tungiv on britlaste kõne; laulev, särav, värvidega mänglev on itaallase piltlik kõnes lõputa voolav, seesmise igatseva tunde poolt voogama pandud ja vahete-vahel tugevatest paisutustest läbimurtud on slaavlaste kõne — paremini kõigist võimalikest iseloomustustest, paremini isegi ajaloost, millest rahvas mõnikord vähe võtab osa, tutvustab see meid rahvaste iseloomuga, kes on loonud need keeled.“

Sellepärast ongi parimaks ja isegi ainuõigeks vahendiks rahva iseloomu tundmisel tema keele omandamine; ja mida sügavamale me tungime rahva keelde, seda sügavamale me tungime tema karakterisse."

Omistades sellist suurt tähtsust keelele, on loomulik, et Ušinski seadis tähtsale kohale emakeele õppimise, emakeele arengu ja õitsengu.

Ušinski arvamuse järgi on emakeel lapse vaimse arengu esimeseks teeks, kuna „laps astub teda ümbritsevate inimeste vaimsesse ellu ainult emakeele kaudu ja vastupidi, last ümbritsev maailm peegeldub temas oma vaimse küljega ainult sama emakeelse keskkonna kaudu." Et lapsele iga asja õpetatakse sõna kujul, siis see omandatakse ja väljendatakse alati sõna kujul, siis sel alusel Ušinski loeb eeskätt vajalikuks õpetada last emakeeles rääkima. „Laps, kes pole harjunud tungima sõna mõttesse, saab segaselt aru või üldse ei saa aru selle tõelisest tähendusest ja tal puudub vilumus sõna vabaks kasutamiseks suulises või kirjalikus kõnes, kannatades alati selle puuduse tõttu iga teise õppeaine õppimisel."

Sellepärast tulebki ennekõike õppida emakeelt, kuna see, mida laps omandab teadvusetult, tuleb muuta tema elu teadlikuks abinõuks. Aga ühes sellega, õppides keelt, inimene tutvub keele kaudu oma maa loodusega, oma rahva ajaloo ja loogikaga.

Ušinski selgitab väga õigesti ka emakeele tähtsust lapse vaimses arengus: „Omandades emakeelt laps ei omanda ainult sõnu, nende liitmist ja teisendamist, vaid lõputa hulga mõisteid, vaateid asjadele, hulga mõtteid, — tundeid, kunstilisi kujundeid, keele loogikat ja filosoofiat... Õppides emakeelt laps ei õpi ainult tinghääli, vaid joob emakeelse sõna armsast rinnast vaimset elu ja jõudu."

Vastavalt Ušinski teooriale peab olema seepärast emakeel keskuks, mille ümber tuleb tihedalt rühmitada muud algõpetuse ained.

„Emakeel on algõpetuse peamiseks, keskseks õppeaineks, mis kuulub kõigisse teistesse õppeainetesse ja koondab endasse nende tulemused," ütleb Ušinski.

Tegelik elu on näidanud, et õpetuse selline korraldus algkoolis on täiesti õige. Meie nõukoguliku kooli kolmes algklassis emakeele tundides esineb "seletav lugemine". Siin, et keeleõppus ei muutuks formaalseks, antakse õpilastele lähedasi ning arusaadavaid teatmeid neid ümbritseva elu kohta ja loodusloo, ajaloo ning maateaduse alalt.

Palju väärtuslikku sisaldavad Ušinski näpunäited emakeele algõpetuse kohta: „Selle õpetuse eesmärgiks on arendada lastes sõnaoskust, kasvatada lastes keele kunstilist mõistmist, õpetada neile keele loogikat ja keelereeglite tundmist grammatika õpetuse kaudu."

Omas tähelepanuväärses kirjutuses „Emakeele algõpetusest" Ušinski mitte ainult määrab selle õpetuse ülesanded, vaid osutab ka vajalikele teedele ja vahenditele.

Pakkudes rea väärtuslikke nõuandeid ja ettepanekuid (süsteemilisi harjutusi, kunstilist analüüsi jne.) Ušinski pöörab õpetaja enda keelele tõsist tähelepanu.

Suurt tähtsust omistab Ušinski ka hoolikalt valitud luuletuste päheõppimisele. Seejuures ta nõuab, et luuletused oleksid tingimata kunstilise väärtusega ja ärataksid lastes reipust ja energiat. Laste kõne süsteemaliliseks harjutuseks soovitab ta lastekirjandust.

Ušinski märgib täiesti õigesti, et „meie koolides liiga vähe pööratakse tähelepanu laste suulise kõne harjutusele“. Ta ütleb: „Lapsed, kas vaikivad koolis või vastavad päheõpitud tundi, või annavad õpetaja küsimustele katkendilisi, sidumata vastuseid.“

Sellest momendist, mil suur pedagoog Ušinski avaldas need mõtted, on möödunud palju aega, kuid tema poolt õppetöös märgitud puudusi täheldatakse paljudes koolides kahjuks praegugi veel. Õpetajaskond nähtavasti pole veel teinud Ušinski õpetusest vajalikke järeldusi koolipraktikas.

Noorsooõpetuse üheks tähtsamaks ülesandeks seadis Ušinski laste tutvustamise arusaadava kirjandusliku loominguga, meie klassikute parimate töödega, samuti ka õpilaste tutvustamise rahvaluule rikkustega — muistenditega, saagadega, rahvalauludega, vanasõnadega, mõistatustega, millede pooltest on meie rahvas eriti rikas.

Väga huvitavaid ja väärtuslikke mõtteid avaldas Ušinski ilukirjanduse ja rahvaeepose õpetamise suhtes. Neid mõtteid peavad tundma mitte ainult õpetajad, vaid ka lastevanemad.

„Asudes mingi luuletuse õppimisele, olgu see Koltsovi luuletus või Krõlovi valm, Puškini värss või rahvalaul ja muinasjutt, me peame endale eeskätt tegema selgeks, kas see toode on hea, peame võtma selle karmi loogilise ja esteetilise hinnangu alla ja otsustama, mis selles tootes on rahvalikku ja mikspärast ta on väärt õppida. Peale selle me peame igale sellisele palale vaatama kui aknale, mille läbi me võime lastele näidata seda või teist rahva elu külge“.

Nii peavad lapsed ilukirjanduslikust teosest mitte ainult aru saama, vaid suutma sellesse ka sisse tunda. Uhtlasi me peame ilukirjandust ja rahvaeepost kasutama selleks, et näidata meie rahva elu, et kasvatada võrsvas põlvkonnas meie suure stalinliku ajastu inimeste parimaid omadusi.

Suur pedagoog Ušinski hindas kõrgelt võimsa vene keele hariduslikku ja kasvatuslikku tähtsust. Temast ta sattus vaimustusse ja teda ülistas ta oma loomingus, ennustades vene keelele ja rahvale suurt ning hiilgavat tulevikku. Pärast geniaalset õpetlast Lomonosovit, kes leidis vene keeles hispaania keele suursugusust, prantsuse keele elavust, saksa keele tugevust, itaalia keele õrnust ja peale selle suure väljendusvõimega kreeka ja ladina keele lühidust, osutas Ušinski suure vene keele uutele veetlevatele ja tugevatele külgedele, tema täisväärtuslikkusele, rikkusele ja mitmekülgsele.

K. D. Ušinski rääkis tõelise patrioodi uhkusega oma emakeelest, võites sellega mitte ainult oma maa, vaid ka oma isamaa piiridest väljaspool asuvate rahvaste armastuse.

Ušinski aeg on ammu möödunud, kuid õpetlase-pedagoogi mõtted leiavad ikka enam ja enam eluõigust ja hingestuvad meie elus.

Suur vene keel on saanud sotsialistliku kultuuri võimsaks vahendiks. Nõukogude Liidu rahvad armastavad ja hindavad vene keelt, kuna ta on suur ja võimas. Temas, ta elavas kõne- ja kirjakeeles on peegeldunud välismaised revolutsioonilised liikumised ja suure vene rahva võimastumise ajalugu oma vabastamise eest tsaari, mõisnike ja kapitalistide ikkest.

Vene keelt, suurte rahvuskirjanike Puškini, Tolstoi, Turgenevi, suure nõukogude kirjaniku-humanisti Maksim Gorki keelt armastab kogu nõukogude rahvas; vene keelt õpivad intensiivselt Läänemaade proletaarlased, kogu maailma rõhutatud rahvad, kuna selles keeles on kirjutatud Suure Oktoobrirevolutsiooni dokumendid, Lenini-Stalini tööd, Nõukogude rahva Suure Isamaasõja võidu käskkirjad.

Vene keel on saanud rahvamasside internatsionaalse kasvatusvõimsaks vahendiks, NSV Liidu rahvaste stalinliku sõpruse edaspidise kindlustamise vahendiks. Sõprus NSV Liidu rahvaste vahel kasvab ja kõveneb. „Seltsimehed, see on kõige väärtuslikum sellest, mida on meie andnud bolševistlik rahvuspoliitika“ (Stalin). Seepärast maailma proletariaadi geniaalne juht Vladimir Iljitš Lenin omistas sellist suurt tähtsust vene keele õppimisele Venemaa kõigi rahvaste poolt.

„Meie soovime, — kirjutas Lenin, — et Venemaal elavate rõhutatud klasside vahel, hoolimata rahvustest, kujuneks võimalikult tihedam läbikäimine ja vennalik ühtsus. Ja meie, mõistagi, seisame selle eest, et igal Venemaa elanikul oleks võimalus õppida suurt vene keelt.“¹⁾

Engels ütles, et vene keel on iseendast väärt õppida, kuna „see on üks võimsamaid ja rikkamaid elavaid keeli.“²⁾

Meie ajastu parimaid kirjanikke V. V. Majakovski kirjutas oma luuletuses „Meie noorusele“:

„Ja oleksin neeger ma kalduvas eas,
ka siis ma reipalt ja virgalt
vene keelt õpiksin
juba seepärast,
et seda
kõneles Lenin.“

Suure pedagoogi Ušinski mõtted vene keele ülevusest ja rahvaste armastusest tema vastu on saanud reaalseiks.

Avaldades oma vaateid vene keele suurest kasvatuslikust tähtsusest

1) Lenin, Teosed, k. XVIII, lk. 180.

2) Marks-Engels, Teosed, k. XV, lk. 239.

K. D. Ušinski suhtus arusaamisega ka teiste Venemaal elavate rahvaste keeltesse. Ta pooldas alati iga rahva õpetamist emakeeles, mis täielikult ühtib bolševike partei ja Nõukogude valitsuse seisukohtadega emakeelse kooli suhtes.

4. TÖÖ TAHTSUS INIMESE ELUS.

Kodumaale ustava põlvkonna kasvatusel on tihedalt seotud ka töö probleem. Ušinski püüdis seada tööd üheks peamiseks vene koolielu aluseks. Tööl on hiigelsuur tähtsus inimese elus. Ušinski ei suuda endale kujutella inimest ilma tööta. Ta ütleb, et ilma tööta kaotab elu oma väärtuse. Vaba töö ongi elu ise. Inimese elu võib olla täielik ja õnnelik ainult tänu tööle.

Oma kuulsas kirjutuses „Töö psühholoogiline ja kasvatuslik tähtsus“ Ušinski arendas mõtet, et „töö on muutunud seaduste täiustajaks, millele allub inimese loomus, ja vajalikuks tingimuseks tema kehalisel, kõlbelisel ja vaimsel kujunemisel; töö aineiline vili ei ole mitte ainult inimese seesmine, vaimne omand, vaid töö elustav jõud on inimese väärtuse, ühtlasi ka tema kõlbluse ja õnne lätteks.“ Sellepärast on töö igale inimesele kohustuslik. Töös peitub inimese elu ja progressi võimalus, „töö tõukab inimest progressi teel, ilma tööta ei saa olla arengut, aga kes ei liigu edasi, see paratamatult läheb tagasi — selline on looduse seadus.“

Töeline töö haarab kogu inimese, töö saavutused muudavad maailma helgeks ja rõõmsaks.

„Kes ei ole mitte tundnud, kuidas pärast rasket tööd, mis kaua köitis kõik inimese jõud, taevaski näib heledam, päike kiirgavam ja inimesed paremad“ — hüüab Ušinski, ja jätkab: „Nii nagu öövarjud hommikuse päikesekiire eest, nõnda põgenevad töö selge ja rahuliku näo eest nukrus, igavus, kapriisid, tujud, kõik need tööta inimeste ja romantiliste kangelaste hädad...“ Isegi armastus, sõprus ja igasugused lõbus on elus ainult siis kindlad, kui nende aluseks on töö.

Ušinski kirjutab: „Kui abikaasad rahulikult ja sõbralikult astuvad kahekesi tööle rakendatult oma eluteed, siis kaovad kiiresti kõik tülid ja arveteõiendamised iga päev kerkiva vastastikuse töö tarviduse ees.“

Haruldase piltlikkusega maalib meile Ušinski töö hiiglasuurt tähtsust. Ta ütleb:

„Töö on saanud maa poja (s. o. inimese) erinevaks tunnuseks, tema languse ja täienemise teenäitajaks, jõuetuse tunnuseks ja jõu pandiks; töö on muutunud ahelaks, millega loodus on inimest sidunud, ja ohjadeks inimese kätes, et piirata looduse isevalitsust; töö on muutunud orjuse häbimärgiks ja vabaduse pitseriks; elu ja õnn ise on muutunud tööks; ent sellepärast inimene leidiski töös nii elu kui ka oma ainuõige õnne.“ Iga inimene peab töötama, sest töö on tõeliseks õnne lätteks, inimese väärikuse tõusmise tingimuseks.

Tarvidus töötada juurdub inimese loomuses endas, kuid vastavates tingimustes see võib kas areneda või vaibuda.

„Inimese keha, süda ja mõistus vajavad tööd, — ütleb Ušinski, — ja see nõue on nii tungiv, et kui inimesel elus mingi asjaolu tõttu puudub isiklik töö, siis ta kaotab tõelise tee ja tema ees avanevad kaks teist, mõlemad võrdset hikutavad: eluga vaigistamatu rahulolematuse, sünge apaatia ja põhjatu igavuse tee või vabatahtliku, märkamatu endahävituse tee, mida mööda inimene kiiresti langeb lapselike kapriisideni või loomalike naudinguteni.“

Kahjuks ei oma meil mitte kõik täiesti õiget ja selget vaadet tööle ja selle tähtsusele. Leidub veel inimesi, kes ei taipa, et alatine ja väsimatu töö on kohuseks oma kodumaa vastu. Sellepärast ongi Ušinski töö ideede propageerimine laialdastes massides väga tähtis ja vajalik, need ideed peavad olema meile nõukogude kodanikele lähedased ja arusaadavad.

Ka meil leidub veel inimesi, kes kalduvad tööst kõrvale hoiduma, kes näevad töös rasket, pealesunnitud kohustust, koormat, nuhtlust, millest esimesel soodsal juhul ollakse valmis loobuma.

„Töö on muidugi ike, — ütleb Ušinski, — kuid niisugune ike, ilma milleta pole võimalik inimese väarikuse ja õnne ühendamine,“ ja samal ajal on töö inimese kõlbluse peamiseks elemendiks, peamiseks lätteks.

„Ainult see, kes suutis leida oma tööst täielikku rahuldust, kes mõistis oma töö kasulikkust, võib veendunult ütelda, et ta töötas. Samal ajal ta võis näha oma oluluse mõtet ja tema tööd ennast võidi täie õigusega nimetada töö austava nimetusega.“

Seda töö tõelist tähendust on Ušinski arvates moonutanud mõned tühised inimesed, kes on tõelt riisunud tema tõelise mõtte, tõsise ja auväarse kõlblise tähenduse.

Töö on õnn, ütleb Ušinski, kuid täieliselt vabaks tööks — õnneks on töö muutunud ainult Nõukogude maal. Ainult meie maal, kus igaüks töötab oma kodumaa heaoluks, sotsialistliku ühiskonna heaoluks, on töö muutunud au, kuulsuse ja kangelaslikkuse asjaks. Ainult Nõukogude maal töölised töötavad oma vabrikuis ja tööstusis vabalt, rõõmuga, armastusega, teostades oma sangarlikku tööd, teadlikud olles selle kõrgest kõlblisest tähtsusest ja tundes kohustust oma kodumaa vastu. Nii muutub siin töö uue inimese kasvatuseliseks aluseks.

Kaugeltki mitte sellisena ei esine töö kodanlikus ühiskonnas, kus töötatakse kapitalistile, mõisnikule. Võõra töö ekspluateerimisele rajatud ühiskonnas, kus töö on needuseks, ei saa olla juttugi töö kõlblisest tähtsusest, töö kasvatuslikust iseloomust. Kuid, kahjuks, leidub ka meil lühinägelikke inimesi, kes ei armasta tööd või koguni põlgavad teda. Palju näiteid selle kohta võiks tuua ka endisest kodanlikust Eestist. Kas oli vähe niisuguseid naiivseid isasid, kes kogu elu pingsalt töötasid ja nägid vaeva, et aga pakkuda oma lastele võimalust vähem töötada. Ja millised olid selle kasvatuselise tulemused? Enamikult

väga kurvad. Tööga harjumata lapsed, vähe sellest, et nad harva leivad elust soovitud õnne, on muutunud laiskadeks, loidudeks, mitmesugustesse suurtesse ühiskondlikesse pahedesse langenuiks, kes igavesti on rahulolematud oma elu suhtes.

Sellepärast tuleb eriti süvenevalt mõista Ušinski neid sõnu, kus ta räägib, et „kasvatus ise, kui ta soovib inimese õnne, peab kasvatama inimest mitte õnnele, vaid valmistama teda ette elutööks.“ Siin panebki Ušinski suure lootuse koolile ja perekonnale.

Ainult see kool ja ainult need vanemad võivad arvestada, et nad tasuvad oma võla ühiskonna ees, kes kasvavale põlvkonnale sisendavad siigavat veendumust, et tööta elada on vastik ja alatu, kui nad kasvatavad lastes armastust töö vastu ja oskust anduvalt töötada.

Kõike seda tuleb harjutada pidevalt, süstemaatiliselt. Õige kasvatus peab Ušinski arvates varustama noorpõlve mitte ainult kindlate teadmistega, vaid peab andma talle ühtlasi õige eluvaate, peab äratama inimeses tahet töötada, ilma milleta elu ei saa olla väärikas ega õnnelik.

Ei piisa ainult armastuse kasvatuses töö vastu, nagu ütleb Ušinski, noorsoos tuleb kasvatada harjumust töötada ja tõsta töö sellele astmele, et ta muutuks inimesele igapäevaseks tarviduseks, nagu toit, jook ja uni.

„Kasvatus peab mitte ainult arendama inimese mõistust ja andma temale teatud hulga teadmisi, vaid peab äratama temas tõsist töötahet. Kasvatus peab mitte ainult süvendama kasvandikus austust ja armastust töö vastu, vaid peab temale andma veel harjumuse töötada.“

Kui suurepäraselt kõlavad need Ušinski sõnad veel praegugi, mil pärast võidurikkalt lõpetatud sõda kogu nõukogude rahvas siirdub rahuaaja ülesehitavale tööle oma kodumaa hüvanguks ja edaspidiseks õitsenguks, mil Eesti noorpõlv ei tööta kapitalistide kasuks, vaid endale, oma rahvale, tõstes oma nõukoguliku riigi võimsust ja au.

Seejuures tuleb noorpõlve harjutada nii füüsilisele kui ka vaimsele tööle, sest inimese tervisele on kasulik, kui tema tegevuses liituvad füüsiline ja vaimne töö.

Kuid harjutades last tööle, tuleb arvestada tema vanust, tuleb tingimata minna sellist teed, et kasvandiku ülesandeks jääks just nii palju tööd, kui palju seda suudavad täita tema jõud. Iseäranis kasulik on füüsiline töö pärast pingsat vaimset tööd. Siin tuleb loomulikult arvestada laste kalduvusi ja huviseid mitmesuguste tööliikide vastu.

Vastandina paljudele inimestele, kes kergemeelselt suhtuvad vaimsesse töösse, Ušinski väga õieti ja veenvalt seletab selle iseärasusi ja raskusi. „Vaimne töö on inimesele vahest küll kõige raskem, — märgib Ušinski. „Unistada on kerge ja mõnus, kuid mõtelda on raske. Seejuures aga, harjudes mõtlema, õpilane hakkab armastama tööd — vaimset tegevust. Inimene, kes on harjunud vaimselt töötama, tunneb ilma sellelise tööta igavust, otsib tööd ja loomulikult ka leiab igal sammul.“

Inimene, kes armastab tööd, põlgab jõudeolekut ja suhtub arukalt ka puhkusse.

Kasvatuse edukus sõltub koolist ja perekonnast, ütleb Ušinski. Arendades lapse mõtlemisvõimet, arendavad kool ja perekond ühtlasi lapses vaimse tegutsemise tarvidust ja samuti harjumust töötada.

Küsitakse, kuidas siis saab noorsoos kasvatada tööst lugupidamist, tööarmastust ja harjumust töötada? Ušinski annab sellele selge vastuse. Eeskätt tuleb lapsele luua tööks soodus õhkkond. Vaevalt õnnestub kasvatus neis perekonnas, kus inimesed kogu oma päevarežiimiga ja eluviisiga näitavad, et nende elu peamiseks eesmärgiks on vaid iga-sugused mõnused.

Tõsine, täpne ja ennastohverdav töö peab ümbritsema last nii koolis kui ka perekonnas. Laps peab nägema enda ümber tööd armastavaid ja töösse hoolika täpsusega suhtuvaid inimesi. Uheks tähtsamaks kasvatavahendiks luges Ušinski samuti ka õpilaste enda pidevat ja jõukohast tööd. Tema pedagoogilise teooria järgi pidi õpilane kooli ja perekonna oskuslikul juhtimisel samm-sammult, kergemalt raskemale, iseisvalt lahendama oma tööülesandeid; ainult sel teel leiab laps võimaluse hinnata oma tegevuse tõelist tähendust ja tunneb seejuures oma tööst naudingut.

Õpilasi saab Ušinski arvates töötama õpetada nii, et neid hoitakse alaliselt erksas olekus, et ühelgi neist ei saaks tekkida harjumust istuda tundide viisi ilma tegevuseta, mitte midagi mõteldes, kuna sellised jõudemomendid rikuvad Ušinski arvates inimese pead, südant ja kõlblust kõige enam. Sama tähtis on arendada õpilastes harjumust õigeks puhkuseks, kui ka kiiresti puhkuselt uuele tööle asuda. Sel viisil peab noorpõlv kogemuse teel selgusele jõudma, et alatine väsimatu töö on igale inimesele, kes ta ka oleks, kohustuseks. Ja nimelt kasvatus peab aitama võrsuval põlvkonnal leida oma elus kasulikke tööd, peab äratama temas vaigistamatut tööisu ja loomulikku harjumust töötada.

Ainult sel teel me kasvatame tõelisi patrioote, oma kodumaale anduvaid ja kodumaad armastavaid töötajaid.

5. UŠINSKI DIDAKTILISED VAATED.

Ušinski eluajal kui ka praegugi veel omavad väga suurt tähtsust tema vaated ja uurimused didaktika ning psühholoogia alal. Ka neil aladel jäi meie suurimaid koolimehi ustavaks oma deviisile: „Olla võimalikult kasulik oma isamaale“. Ušinski poolt läbitöötatud koolitöö metoodika oli kõige selle hiilgavaks kokkuvõtteks ja üldistuseks, mida ses suhtes võiks pakkuda kaasaegne didaktika, psühholoogia ja koolipraktika nii Venemaal kui ka välismaal. Tema õppetöö metoodika peab silmas üht peamist ülesannet: viia laps teadusliku loogilise mõtlemise korra ja süsteemi juurde, kusjuures ühtlasi arendatakse lapse keele täpsust, õigsust ja selgust.

Tõeline koolikorraldus peab Ušinski järgi silmas pidama eeskätt õpilaste vaimsete võimete arendamist, mis põhineksid lapse loomupärasele teadmise- ja uurimishimul. Kõige tähtsamaks vahendiks selle eesmärgi saavutamisel on õpetuse teaduslikkus, õpilastele „teaduste tõdede“ pakkumine, ilma milleta ei saa juttugi olla teadvuse arendamisest.

Ušinski järgi tuleb kogu kooli kasvatus- ja õppetöö rajada tõeliselt teaduslikele didaktilistele printsiipidele, milledest üks tähtsamaid on näitlikkus. Teatud vanuses laps mõtleb, kui võib nii ütelda, vormide, värvide ja helidega, seepärast peab ka õpetus Ušinski arvates võtma vastavad näitlikkuse vormid, et muutuda võimalikult mitmele lapse meelele kättesaadavaks.

„Lapse loomus nõuab ilmselt näitlikkust. Õpetage lapsele mingit viit sõna ja ta näeb kaua ja asjatult vaeva nende kallal; ent siduge piltidega kakskümmend sellist sõna — ja laps omandab nad lennult.“

Näitlikku õpetust iseloomustab Ušinski järgmiselt:

„See on selline õpetus, mida ei rajata abstraktsetele kujutelmadele ja sõnadele, vaid konkreetsetele kujudele, mida laps otseselt tajub, olgu need kujundid kas õpilase poolt õpetuse kestel õpetaja juhatusel tajutud või varem lapse iseseisva vaatluse kaudu omandatud, nii et õpetaja leiab lapse hinges juba valmis kuju ja ehitab sellele õpetuse.“

See õpetuse käik konkreetsetelt abstraktsele, kujutelmalt mõttele on nii loomulik ja põhineb nii selgetel psühholoogilistel seadustel, et selle tarvidust võib hüljata ainult see, kes üldse õpetuses ei pea vajalikuks arvestada inimloomuse nõudlusi, aga eriti lapse nõudlusi.“

Nii kõrgelt hindab Ušinski õpetuses näitlikkuse printsiipi, mis soodustab lapse igakülgset arengut, tema tunnete, vaatluse, kõne ja mõtlemise arengut ning ühtlasi rikastab last uute teadmistega. Seejuures ei ole vajalik, et näitlikkus õpetuses peaks tingimata olema seotud näitlike õppevahenditega. Näitlikkust iseloomustab iga õpetus, mis siirdub konkreetsetelt abstraktsele.

Näitlikkuse printsiipi põhjendades tähendas Ušinski, et olgu meie järeldused kuitahes õiged, ent kui andmed, mida me välismaailmast oleme tajunud, on ekslikud, siis on ka järeldused valed. „Sellest tuleb kohustus õpetada last õieti vaatlema ja rikastada tema hinge võimalikult täielike, õigete ja selgete kujutelmadega, mis hiljem muutuvad tema mõtlemisprotsessi elementideks.“ Seejuures hoiatas Ušinski liialdamast näitlikkusega, et näitlik õpetus ei muutuks iseseisva õppeaine taoliselt omaette eesmärgiks nõndanimetatud asiõpetuse tundidel.

Näitlikkuse ja selgitava lugemise näol Ušinski viis väga osavalt rahvakooli sellised teadused, nagu loodusõpetus, geograafia, ajalugu jt. Selles seisab tema ülisuur teene rahvakooli ees. Vaadates kriitiliselt läbi õppematerjali, mida koolides pakuti, pööras Ušinski erilist tähelepanu loodusloolistele ainetele. Ta kirjutab: „Selleks sundisid mind mitu põhjust. Esiteks objektide näitlikkus. Õppima hakkav laps peab mitte ainult aru saama sellest, mida ta loeb, vaid õieti ja teravalt

vaatlema esseisvat objekti, peab märkama selle iseärasusi, ühe sõnaga: peab õppima mitte ainult mõtlema, vaid ka vaatlema ja isegi enne vaatlema kui mõtlema... Teine põhjus seisneb selles, et loodustoolised ained on kõige soodsamad selleks, et harjutada lapselikku mõistust loogiliseks, mis on lugemise ja jutustuse peamiseks eesmärgiks. Minu veendumuse järgi on looduseloogika lastele kõige arusaadavam ja kasulikum."

Meie suure pedagoogi poolt selgelt formuleeritud näitliku õpetuse idee paistab meile praegu aabitsatõena, ent 60-ndate aastate vene pedagoogilisele mõttele oli see uueks võitlusideeks, mille ümber käis elav diskussioon. Kuna Ušinski sidus näitlikkuse loodusteadusega, siis see idee mõjus väga veenvalt ja oli suunatud vana dogmaatilise ja skolastilise metoodika vastu.

Näitlikkuse kõrval käsitleb Ušinski ka teisi eduka õpetuse tingimusi ja faktoreid, milledest ta kõige suurema tähtsuse omistab õpetaja meisterlikkusele äratada ja toetada õpilaste huvi ja tähelepanu õpetamise vastu. Õppimises tuleb eelkõige arendada tähelepanu. Aktiivse tähelepanu korral ei valitse mitte asi inimest, vaid inimene asja... Elus on see iga tubli karakteri paratamatuks tingimuseks, õpetamisel on see iga tubli õpilase paratamatuks tingimuseks. Tähelepanu hoitakse ülal huvi äratamisega. Ušinski märgib väga peenelt: „selleks, et asi oleks meile huvitav, ta peab olema meile osalt tingimata tuttav, osalt uudne.“

Soovitades rajada õpetust püüdlusele äratada lapses huvi töö vastu, Ušinski ei esine kaugeltki nende pooldajana, kes soovivad õpetusele anda naljatleva meelelahutuse ilme. See on lubatav ainult varajases eas, ligikaudu 7 aastani, mil tehakse õpetuse alal esimesi katsetusi. Mis puutub vanematesse vanusastmisse, siis nendega tuleb Ušinski arvates tegelda täiesti tõsiselt, et varakult harjutada neid suhtuma teadusesse täieliku austusega.

Tähelepanu ja huvi tähtsuse ja nende kasutamise kohta õppetöös me leiame Ušinski juures palju väärtuslikke mõtteid, milledest olgu esitatud mõned:

1) kogu õpetust ei ole võimalik rajada passiivsele või otsesele huvile — selline õpetus ei arenda iseseisvust ja püsivust töös;

2) seepärast tuleb visalt arendada aktiivset huvi ja tahtelist tähelepanu, kasutades huvi kui vahendit, mis kergendab rasket õppimise protsessi;

3) teatud raskus õppimises on loomulik ja paratamatu, kuid seda on tarvis alati mõõta laste jõududega, õpetades neid ikka suuremale iseseisvusele ja oma jõudude pingutamisele;

4) huvi ei või muuta omaette eesmärgiks, ta peab välja kasvama õppetegevusest endast, aine kunstipärasest esitamisest.

Ušinski nõuab õpetajalt õppematerjali süstemaatilist käsitlust; õpilastele tuleb anda järjekindlalt keerulisemaks muutuvaid harjutusi, mis aitavad kaasa õppematerjali süstemaatiliseks, kindlaks ja teadlikuks omandamiseks.

„Pea, mis on täidetud katkendiliste, sidumatute teadmistega, sarnaneb korratu aidaga, millest peremees midagi ei leia; pea, kus on ainult teadmisteta süsteem, sarnaneb poega, kus kõigil kastidel on pealkirjad, kastid aga on tühjad,“ ütleb Ušinski.

Kõige tõsisemat tähelepanu pöörab Ušinski teadmiste omandamise kindlusele ja põhjalikkusele, mida saavutatakse pideva kordamisega ja harjutustega.

„Meie sageli lepime mõttega,“ ütleb Ušinski, „et kasvatus ja õpetuse ülesandeks on arendada mõistust, aga mitte varustada teda teadmistega, kuid psühholoogia paljastab selle valearvamuse, näidates, et mõistus ise pole midagi muud kui hästi organiseeritud teadmiste süsteem.“

Kuigi unustamine on lapse mälule omane, siiski on ta pigem halva õppimise, halva harjumuse, ebakindla omandamise tulemus.

Õpetust, mis toimus kaasaegses koolis, võrdles Ušinski „joobnud voorimehega, kes sõidab halvasti seotud koormaga: ta kihutab tagasi-vaatamatult ikka edasi ja toob koju tühja vankri, kiideldes vaid sellega, et ta tegi pika sõidu.“

Kool peab pakkuma küllalt sügavaid ja põhjalikke teadmisi. „Pealiskaudsus, ütleb Ušinski, on kahjuks meil üks kõige sügavamaid ja levinumaid pedagoogilisi tõbesid.“

Meie suurimaid pedagooge seadis väga selgelt ja otsustavalt küsimuse sellest, kuidas peab kool töötama õppematerjali omandamise kindlustamise alal. Kordamine koolis ei ole mitte seepärast tarvilik, et „unustatud värskendada (see on juba halb, kui midagi on unustatud), vaid selleks, et hoida ära unustamise võimalust.“ Kordamine kuulub orgaanilise elemendina õppeprotsessi. „Halb kool on nagu halvasti ehitatud hoone, mida lakkamatult parandatakse ja mis kunagi ei ole korras; hea kool aga, läbivõetult alati korrates, ei vaja kunagi parandust.“ Unustamist täheldatakse just nende laste juures, kellele õpetati paljut, ent taibutult.

Pisut liialdades mälu tähtsuse suhtes õppeprotsessis Ušinski annab õpetajale siiski hulga häid näpunäiteid selles küsimuses:

- 1) lastes ei tohi süvendada kahtlust oma mälu suhtes alatiste osutustega eksitustele ja vigadele;
- 2) kannatamatud õpetajad, kes õpilastele ette ütlevad, kui see takistub, rikuvad tema mälu;
- 3) kordamist ei tule karta, kuna see on ainuke vahend (õppematerjali) kindlaks omandamiseks;
- 4) arendades loogilist võimet on tarvis seda siduda mehaanilise mälu tööga;
- 5) kordamiste ja harjutuste süstemaatilisus on edukuse esimesi ja peamisi põhjusi;
- 6) kordamiste ja harjutuste edukus sõltub mitte niivõrd nende arvust,

kuivõrd algul nende hoolikast ettevalmistusest, nende teostamise õigest süstemaatilisest korrast, alalisest kontrollist ja vigade parandusest;

7) ülesannete juures tuleb kõige enam vältida rutiini, kuna see vabastab õpilase vajadusest mõelda;

8) mida nooremad on õpilased, seda sagedamini tuleb kasutada kordamist, sest teaduse esimesed jäljed peavad olema eriti kindlad, et neile, nende alusele võidakse ehitada kogu järgnevat õpetust.

Eriti kindlalt nõudis Ušinski, et kasvatus- ja õppetöö kujundataks vastavalt vanuslikele iseärasustele ja et igal võimalusel õpilastele lähenetaks nende individuaalsust silmas pidades. Ühtlasi näitas ta, kui tähtis on harjutada lapsi iseseisvale tööle ja milline tähtsus on siin õpetaja juhtimisel.

Väga asjatundlikult töötas Ušinski läbi ka kasvatava õpetuse küsimused. Tema igas teaduslik-metoodilises töös me leiame väärtuslikke juhiseid kõlbla kasvatus küsimuse ja õpilaste mõtlemise ning kõne arendamise kohta. Tema mõtted kasvatava õpetuse alal on kooskõlas ka meie kaasaegsete kasvatusprintsipiide ja ülesannetega. Ta näitas, et karakteri kasvatus ülesanne seisneb hea suhtumise kasvatamises kõige positiivse vastu ja põlgliku suhtumise kasvatamises alatu, kõige iganenu vastu. Seejuures räägib ta, et igasugune headus, mis oma armastust valab nii heale kui ka kurjale, ei ole vajalik, osutades sellele, et ühiskonnale ei ole vajalikud „kaunishinged“. Ta kutsus üles kasvatama püha viha negatiivsete nähtuste ja armastust positiivsete nähtuste vastu.

Ušinski omistas väga suurt ja tõsist tähtsust õppetunnile. Eeskätt võttis ta temale omase teravmeelsusega hävitava kriitika alla õppeprotsessi korralduse kaasaegse kodanliku kooli õppetunnis; ühtlasi näitas ta, kuidas see peab olema üles ehitatud ning läbi viidud ja millised nõudlused esitatakse õppetunni suhtes.

Ušinski ütleb: „Õpetaja, seletades tundi enamvähem selgelt, ja sageli mitte veendunud selles, kas õpilased said temast aru, annab ülesandeks selle järgnevaks tunniks ära õppida. Järgnev tund algab tavaliselt kolme-nelja õpilase küsitlemisega, milleks kulub üle poole õppetunni ajast, kusjuures teised õpilased loevad end täiesti õigustatuks jääda tähelepanematuks, kuni jõuab nende järjekord vastata. Samal viisil toimub aritmeetikaülesannete lahendamine, lugemise harjutamine jne. Üks õpilane lahendab ülesannet või loeb, aga teised 30 või 40 inimest kulutavad asjatult aega ja harjuvad seda iseseisvalt kõige kahjulikumalt mööda saatma.

Sellise meetodi juures õnnestub mõnel õnnelikul õpilasel terve nädal iga päev kuus tundi mööda saata, ilma et tal oleks ühtegi mõtet peas ja tööd käes, püüdes ainult säilitada seda keha liikumatust ja seda nüridat mõttetult tähelepanelikku pilku, mida nõuab klassidistsipliin. Meie arvates on lapsele parem mängida need kuus tundi üksteisest ülehüpamist või luusida põllul, kui saata need mööda sellisel taopoisilikul

viisil mitte midagi tehes, mitte midagi mõteldes, teeseldes vaid nõutavat tähelepanu, mis juba ammu puudub. Siin ei saagi olla tähelepanu. Las täiskasvanud inimene proovib olla kuus tundi järjest tähelepanelik monotoonsete ja mitte alati huvitavate õpetaja seletuste ja veel monotoonsemate õpilaste vastuste juures, mis on kord kiired ja tihedad nagu vihma trummeldus aknal, kord aeglased ja uinutavad kui liiva lõikuvate vankrirataste ühetoonilised hääled. Elav ja erk poiss, kes ei ole veel harjunud kandma nürida tähelepanu maski, langeb nende ahvatlevate häälte esimeseks ohvriks. Ta kas hakkab hullama, või uinub rahulikult, kuni ärkab õpetaja ähvardava käe all." ¹⁾

"... Enamikul juhtudel on meie gümnaasium muutunud mingiks kontrollasutuseks, kus mitte ei õpetata, vaid kus numbritega hinnatakse, mis määral õpilane on tunnid kodus repetiitorite, vanemate või eraõpetajate kaasabil ära õppinud... Et saada hinne 5, peaks olema ülitark või jälle heitma käega lugemisele, mängudele, sugulasestega läbikäimisele ja istuma kogu aeg tunni iseseisva õppimise kallal... ²⁾

Vastukaaluks sellele kõigele Ušinski esitab nõudmise, et iga tund kõvendaks lastes armastust töö vastu, huvi lugemise vastu ja veendumust oma jõudusesse ning võimetusse, et rahvakoolis ja keskkooli nooremates klassides õppematerjali omandamine ja kindlustamine toimuks õpetaja otsesel juhtimisel klassis õppetunnis.

"Laps nähtavasti on väsinud," ütleb Ušinski, "tema tähelepanu on nõrgenenud, arusaamise protsess on peatunud; laske teda pool tundi kirjutada, joonistada, lugeda, laulda ja te märkate, et uuesti lugema hakates on laps muutunud arusaavaks ja tähelepanelikuks" ³⁾

Õppetund peab reeglipäraselt sisaldama mitte ainult õpiku tõlgitsemist ja äraõpitu vajalikku küsitlemist, vaid kõiki mitmesuguseid õpilaste ja õpetaja töö viise — seletust, kordamist ja harjutamist, küsitlemist, mitmesuguseid iseseisva töö liike. Hea õppetunni läbiviimise kunst nõuab teatud reeglite silmaspidamist.

1. Kõigepealt tuleb üles seada ja õpilaste teadvuses kindlustada tunni peamõtte või fakt ja siis vähehaaval loogiliselt siduda sellega uusi mõtteid ja fakte. Sellist aine esitamise süsteemi ühes Šveitsi koolis Ušinski kirjeldab nii:

"Õpetajanna kunst seisneb selles, et ta reljeefselt seab üles peamise mõtte või tunni peafakti, kordab lakkamatult ja laseb lapsi, algul andekamaid, siis nõrgemaid korrata, ja siis vähehaaval seob loogiliselt uued faktid põhimistega, mis on juba kindlalt omandatud kõige hajameelsemains peades. Sellepärast Fröhlichi kooli klassides peaaegu ei

1) Ушинский, Собрание педагогических сочинений, т. II СПб, 1909, lk. 53—54.

2) Материалы по организации школьного обучения на началах научной педагогики. Вып. IX. Приложения к циркулярам по Виленскому учебному округу Вильно, 1916 г.

3) Ушинский, Руководство к преподав. по „Родному Слову“, I osa.

leidugi mahajäänuid. 4) Nii tuleb igas tunnis leida peamine idee ja see tuleb kaugelä ette seada, kõik muu, kõrvaline, peab aga tunni peamõtet selgitama. Üldiseks reegliks peab olema — anda vähe, ent seda tuleb lasta omandada põhjalikult.

2. Tunni peamõtte omandamisel on kõige suurem tähtsus aine suulise esitamise kunstil, õpetaja jutustusel.

3. Õpetaja peab lastega rääkima nende keeles, ainult pikkamööda juhtides neid üldise kirjakeele juurde.

4. Õppetunni vaimsesse töösse tuleb kaasa tõmmata kõik õpilased, jättes seejuures igale õpilasele võimalikult rohkem iseseisvust.

Väga suurt tähtsust omistas Ušinski kooliõpikule. Õpik on „hea õpetamise vundamendiks“. Olevates nii vene kui ka välismaistes õpikutes näeb ta kaht olulist puudust: kas neis esitatakse sügavaid ja laiu ideid vähese faktilise materjali — nimede, aastaarvude jne. juures, või vastupidi on noorsoole määratud õpikud täidetud hiigelsuure faktide arvuga, mis vastava-ealistelt õpilastelt nõuavad ülejõu käivat mehaanilise mälu tööd.

Õpiku kogu väärtus seisneb õpetuse eesmärgiks seatud teaduse pedagoogilises, läbimõeldud ümbertöötamises.

„Kirjutada esimest, aabitsale järgnevat raamatut on vahest küll kõige raskemaks ülesandeks kogu didaktikas,“ ütles Ušinski. Ilmutades oma kuulsad õpikud „Rodnoe Slovo“ 5) ja „Detski mir“ 6) täitis ta ise selle ülesande hiilgavalt, eeskujulikult.

Tehes kokkuvõtte Ušinski didaktilistest printsiipidest, mida ta arendas, saavutades suurt edu vene koolide õpetuse parandamises, võime väljendada seda tema oma sõnades:

1) kogu õpetus peab toimuma klassis mitte ainult õpetaja juuresolekul, vaid ühes õpetajaga ilma igasuguste koduste tundide ja ülesanneteta;

2) vana tuleb lakkamatult korrata, lisades sellele igal kordamisel uut nii, et uus tingimata ehituks vanale;

3) võimalikult vähem igapäevaseid koduülesandeid;

4) nooremates klassides võimalikult vähem aastaülesandeid ja nende pidev suurenemine vanemates klassides (aastaülesannete all mõtleb Ušinski aastakursuse mahtu);

5) igal aastaeksamil tuleb küsida kõike, mis on varemates klassides läbi võetud.

Kuigi mõned toodud reeglitest on dikteeritud Ušinski poleemika-harrastuse poolt (võitlus koduste ülesannete vastu), siis ometi kõiges muus on antud täiesti põhjendatud juhiseid, mis ei ole käesoleva ajani oma tähtsust kaotanud.

4) Ушинский, Избр. пед. соч. I, lk. 337.

5) „Emakeelne sõna“.

6) „Laste maailm“.

Lõppeks tuleb märkida, et Ušinski didaktika oli ja jääb silmapaistvaks kogu ennerevolutsioonilises vene pedagoogikas. See pakub meile huvi mitte lihtsa ajaloolise mälestusmärgina vene kooli kaugest minevikust, vaid on allikaks, millest on võimalik ja millest tuleb paljugi omastada, et täiustada meie kooli õppeprotsessi, kuna:

a) Ušinski didaktika on mitte ainult vene, vaid ka välismaise koolipraktika parimate eeskujude kõige hoolikama uurimise viljaks;

b) ta on üles ehitatud kõige laialdasemale ja sügavamale kogu maailma — õhtumaise ja ameerika metoodilise kirjanduse uurimisele, ja

c) lõppeks, Ušinski didaktika ja metoodika toetub esmakordselt vene pedagoogikas kaasaegse empiirilise psühholoogia saavutustele, mis võimaldas temal alati peenelt võrrelda oma reegleid ja õpetusi laste jõudude ja tarvidustega.

Konstantin Ušinski on tõeliseks vene teadusliku didaktika ja metoodika rajajaks. Ta avas õige tee meie rahvakooli täienemisele ja arengule.

6. UŠINSKI — VENE RAHVAKOOLI ÕPETAJATE ÕPETAJA.

Möödunud sajandi kuuekümnendail aastail oli Venemaal üldistes ja pedagoogilistes ajakirjades kui ka mitmetel kongressidel, koosolekutel ja komisjonides üheks kõige elavamalt ja mitmekülgsemalt diskuteeritavaks küsimuseks õpetajate, eriti aga rahvakooli õpetajate ettevalmistuse küsimus. Nimelt sel perioodil astub esile K. D. Ušinski, kes terves artiklite sarjas tõendab, et „kõige olulisemaks puuduseks vene hariduse alal on puudus headest õpetajatest, kes oleksid eriliselt ette valmistatud oma kohuste täitmiseks.“

Kes olid Venemaal väikearvulistes rahvakoolides tol ajal õpetajaks? Kui lugeda selle perioodi ajakirjade artikleid ja ülevaateid ning ühtlasi võtta arvesse isiklike mälestusi, siis selgub, et tunduv osa rahvakooliõpetajaist värvati kõstrite, erru läinud kirjutajate, kirjaoskavate erusõdurite ja talupoegade hulgast. Rahvakooliõpetajad vaimulike seminaride lõpetanute hulgast töötasid koolis ainult esimese soodsa juhuseni ja siirdusid kas preestriteks või diakoniteks. Isegi parim osa rahvakooliõpetajaist, kes olid lõpetanud kreiskoolid, ei omanud küllaldast haridust, rääkimata juba spetsiaalsest pedagoogilisest ettevalmistusest.

Nende parimate õpetajate kohta ütleb selle aja silmapaistev vene pedagoog Korff järgmist: „Enamik sellistest noortest õpetajatest, keda juhtumisi võis kohata, olid tühiste teadmistega, mis ei ulatunud kaugele tavalisest kirjaoskusest, s. o. nad loevad võrdlemisi voolavalt, kirjutavad võrdlemisi vigadeta ja tunnevad esimest nelja aritmeetika tehet. Nende teadmised geograafias, ajaloos ja grammatikas on niivõrd väikesed, et neid pole võimalik arvestada.“

Tuleb märkida, et ühiskonna, õigemini, ofitsiaalse aadlike ja kroonuametnike ühiskonna suhtumine õpetajasse ja tema töösse oli väga halb.

Uks selle aja suurtest pedagoogidest — Bunakov kirjutas: „Sellal ei valmistanud end keegi ette sellele viletsale ja mitte kellegi poolt austatud õpetaja-ametile. Kui mõnikord õpetaja omas teatud lugupidamist vene seltskonnas, siis küll mitte oma õpetajaameti, vaid mõningate väliste võimete poolest, mil ei olnud mingit sidet pedagoogilise tööga.“¹⁾ Rahvakooliõpetajate materiaalsest ja õiguslikust olukorrast ei saa üldse rääkidagi. See oli kohutav. Nii oli Podolski kubermangus rahvakooliõpetaja keskmiseks palgaks 42 rbl. 60 kop., tõeliselt aga ulatus kõige väiksem tasu 4 rublale aastas.“²⁾ Ja sama Korff jätkab valutava südamega: „... järelikult tuleb otsida õpetajat sellistest ühiskonnakihitudest, kus võiks leida inimesi, kes oleksid valmis sellise tagasihoidliku tasu eest pühendama end raskele õpetajatööle. Ent kust leida selliseid inimesi olukorras, kus meil seni pole tehtud ühtki sammu selleks, et anda rahvale õpetajaid.“³⁾

Sellist rasket pilti pakub ka üldine ühiskondlik hinnang õpetaja tähtsusest ja tema materiaalsest ning pedagoogilisest tasemest. On selge, et seda suurem tähtsus oli neil rahvaharidusele rasketel 60-dail aastail Ušinski sütitavail artikleil Venemaal, kus oli selline ametlik suhtumine õpetajate ettevalmistuste küsimustesse. Ušinski pööras oma sütitavate kõnedega, huvitavate ja veenvate ajakirjaartiklitega ning lõppeks oma silmapaistva ühiskondlik-pedagoogilise tööga ühiskonna üldise tähelepanu pedagoogilisele tegevusele — õpetajate auväärt kutsele.

Ušinski seadis üles küsimuse mitte ainult rahvakooliõpetajate ettevalmistuse vajadusest, vaid ka rahvakooliõpetaja töö auväärsusest: „Tema töö on tõsine, ajaloos üks kõige suuremaid.“

Ta ütleb: „Kasvataja, kes seisab kaasaegse kasvatus- ja hariduse küsimuste kõrgusel, tunneb end suure organismi elava, aktiivse liikmena, kes võitleb inimkonna harimatuse ja pahede vastu, tunneb end vahemehena kõige vahel, mis oli üllast ja kõrget inimese ajaloos, nende vahel, kes võitlesid tõe ja hüve eest. Ta tunneb end elava lülina möödunud ja tuleva vahel... tema töö on väliselt tõsine, üks suuremaid ajaloolisi töid, sellele tööle rajanevad valitsused ja temast elavad terved põlvkonnad.“¹⁾

Oma terves reas hiilgavates artiklites Ušinski tõendab, et kasvatus- ja haridustööle ei leidu ühiskondliku tähtsuse poolest võrdset, et kasvatus- ja hariduse suure ülesande täitmisele on tarvis hoolikalt, nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt valmistuda. Ta möönab kibedalt: „Kas me võime palju üles lugeda suuri mõtlejaid ja õpetlasi, kes pühendasid oma geniaalsuse kasvatus- ja haridustööle? Näib, et inimesed mõtlesid kõigest muust kui kasvatus- ja haridusest, nad

1) Записки Бунакова II, 1909.

2) Журнал Министерства Народного Просвещения, 1869, июнь, стр. 239.

3) Корф, Русская начальная школа, стр. 14.

1) Ушинский, О пользе педагогической литературы.

ootasid suuruse ja õnne vahendeid kõikjalt, kuid mitte alalt, kus neid kõige kiiremini võiks leida. Ent juba nüüd võib näha, et teadus küpseb selle astmeni, kus inimese pilk tahtmatult pöördub kasvatuskunstile.“²⁾

Õpetaja Ušinski arvates astub oma töös kõige lähemale sellele iga teadliku inimese ideaalile, milleks on rahva piiritu teenimine. Ta väidab, et „inimese ülim õnn seisab ainult rahva teenimises; isiklik õnn ei ole midagi, see on efemeerne, illusoorne ja sageli ei paku isegi kõlbelist rahuldust, sellepärast peabki ta tooma rahva teenimise altarile.“³⁾

Ušinski nõudis ühiskonnalt hoolikat tähelepanu õpetajale ja tema vastutusrikkale, austusväärsele tegevusele. „Õpetaja, kes ainult klassis tegeleb oma alaga, ja astudes üle koolimaja läve ei leia ei ühiskonnast ega kirjandusest mingit osavõttu oma tegevuse suhtes, võib väga kiiresti muutuda külmaks selle töö vastu. On tarvis niipalju armastust laste vastu, et ka üksi olles neist alati mõeldaks, ja ühiskonnal pole õigust kelleltki, kes ta ka oleks, nõuda sellist armastust, kui ta ise ei osuta huvi kasvatustöö vastu.“

Valutava südamega märgib Ušinski, et tema ajal kirjandus, teadus ja ühiskond tegelesid rohkem „assüüria ajaloo ja etruski vaasidega“ ning isegi uute vaudeville'idega ja uute moodidega kui rahvakoolidega, õpetajate vajadustega, nende ettevalmistuse ja pedagoogilise tööga.

Valitsus aga mitte ainult ignoreeris rahva kultuurilisi nõudeid, mitte ainult ei hoolitsenud koolide ja õpetajate vajaduste eest, vaid vastupidi, süstemaatiliselt mürgitas kultuurifrontil töötajaid.

Õiglusetusest ja õpetajasse südametust suhtumisest on maalinud meile väga ereda pildi tuntud vene kirjanik Leo Tolstoi oma romaanis „Ülestõusmine“ Vera Bogoduhovskaja kujul, samuti Saltõkov-Štšedrin jutustuses „Külakooliõpetajanna“, milles kirjeldatakse, kuidas külla õpetajaks sõitnud noor tütarlaps mürgitati kohalike kulakute poolt ja kes lõppeks langes kooli hooldaja, kohaliku mõisniku pettuse ja kapriiside ohvriks.

Olgu veel toodud paar illustratsiooni vene kooliõpetaja raskest minevikust.

Õpetaja avaldusele abisaamiseks sõiduks arstimise otstarbel Kaukaasiasse kirjutas Balahhinski semstvo-valitsuse juhataja järgmise resolutsiooni: „Toetust mitte anda, kuna Kaukaasias arstimine pole mitte vaese töötaja inimese tarvis ja väga vähesed õnnelikud võivad seda endale lubada. Silmas pidades juba pikka teenistuse kestust (28 aastat) nähtavasti palve esitaja on jõudnud juba sellesse ikka, mil üldse enam ei paraneta.“

Tšerdõni inspektor vallandas kolm naisõpetajat sellepärast, et neil sündis kolmas laps, kuna tema poolt varem antud korralduse kohaselt naisõpetajad, kuni nad on teenistuses, ei võinud omada üle kahe lapse.

2) Ушинский, Человек как предмет воспитания. Предисловие.

3) Водовозова, „На заре жизни“.

Pisut hiljem, pärast Ušinski elu ja tegevust, mis ei toonud tundu-
vaid muudatusi õpetajaskonna ellu, kaebas kuulus vene kirjanik Anton
Tšehhov Maksim Gorkile:

„Meil Venemaal on tarvis asetada õpetajad mingitesse eritingimus-
tesse, ja seda on tarvis teha kiiremini kui me saame aru, et ilma rahva
laialdase hariduseta laguneb riik, nagu maja, mis on üles laotud hal-
vasti põletatud tellistest. Õpetaja peab olema artist, kunstnik, kes on
palavalt armunud oma töösse, aga meil on mustatööline, puuduliku ha-
ridusega inimene, kes läheb külla lapsi õpetama sama heameelega, mil-
lega läheks asumisele. Ta on näljane, rõhutud, ärahirmutatud võima-
lusest jääda ilma oma leivast. Aga on tarvis, et ta oleks esimeseks ini-
meseks külas, et ta suudaks talumehe kõigile küsimustele vastata, et
talumehed tunnustaksid temas jõudu, mis väärib tähelepanu ja austust,
et keegi ei julgeks tema peale kaevata, alandada tema isiksust, nagu
seda meil kõik teevad: urädnik, rikas poodnik, papp, stanovoi, kooli-
vanem, vallavanem ja see ametnik, kes kannab koolide inspektori ni-
metust, ent ei hoolitse hariduse parema korralduse, vaid ainult kooli-
ringkonna ringkirjade hoolika täitmise eest. On ju mõttetus maksta
krosse inimesele, kes on kutsutud rahvast kasvatama, — te saate aru?
— kasvatama rahvast.“

Ušinski märgib ennustavalt: „Keegi ei kaota meis kindlat usku sel-
lesse, et jõuab kätte aeg, kuigi võib-olla mitte varsti, mil meie järel-
tulijad hakkavad hämmastusega meelde tuletama, kui kaua me alahin-
dasime kasvatustööd ja kui palju me selle vajaduse pärast kannata-
sime.“ Suurel vene rahva õpetajal Ušinskil oli õigus!

Seda hoolitsust, tähelepanu ja austust õpetaja vastu, millest unistas
Ušinski, on avaldanud ainult meie Nõukogude valitsus ja bolševike
partei. Nõukogude rahva õpetaja kasutab meil teenitud autoriteeti ja
sõnaõigust. Vladimir Iljitš Lenin ütles juba sotsialistliku revolutsiooni
algul: „Rahvakooliõpetaja tuleb meil asetada nii kõrgele järjele, mil-
lisel ta kunagi pole seisnud, ei seisa, ega saagi seista kodanlikus ühis-
konnas. See on tõde, mis ei vaja tõestust.“⁴⁾

Suure Lenini see soov on nõukoguliku ühiskonna poolt täidetud. Nõu-
kogude Liidu suur õpetajate armee on bolševike partei, Nõukogude
valitsuse ja isiklikult seltsimees Stalini poolt ümbritsetud erilise tähe-
lepanuga ja hoolitsusega. See avaldub nende materiaalse-õigusliku ta-
seme tõstmises, vabariigi teenelise õpetaja aunimetuse kehtestamises,
tuhandete õpetajate autasustamises Nõukogude Liidu ordenitega ja me-
dalitega, suure arvu õpetajate valimises ülemnõukogu saadikuteks,
oblastite, linnade, rajoonide ning külanõukogude liikmeiks jne. Kõik
see iseloomustab meie rahva armastust ja austust õpetaja vastu. Nimelt
sellest unistaski suur vene õpetaja Ušinski.

Ušinski hindas kõrgelt pedagoogi tähtsust ühiskonna arengus ja te-
male esitas ta suuri ja tõsiseid nõudmisi.

4) Lenin, Teosed, k. XXVII, lk. 389.

Küsitakse, milline siis peab olema rahvakooliõpetaja oma seesmiste omaduste poolest, et edukalt täita oma tähtsaid rahvakasvatuse ja -hariduse ülesandeid?

Ušinski sai väga hästi aru, et rahvakooliõpetaja omadustest sõltub suurel määral rahvakoolide tööedukus ja kvaliteet. Ta tähendab õieti, et „ühiskondliku kasvatuse organismis on igaühele määratud oma töö, ent kahtlemata kõige tähtsamaks liikmeks selles organismis on õpetaja.“⁵⁾ „Pedagoogilises protsessis on kõige tähtsamaks elemendiks õpetaja. Laps kasvab ja areneb vaimselt ja kõlbeliselt ainult inimisikuse otsesel mõjutusel, ja ei mingisuguste vormidega, mingisuguse distsipliiniga, mingisuguste määruste ja kooli töötaja plaanidega pole võimalik kunstlikult asendada inimisikuse mõju. See on noorele hingele viljastav päikesekiir, mida millegagi pole võimalik asendada.“⁶⁾

Teisal, artiklis „Kooli kolm elementi“, rõhutab Ušinski uuesti seda täiesti õiget mõtet õpetaja otsustavast tähendusest pedagoogilises protsessis. Ta ütleb: „Kasvatuses peab kõik põhinema kasvataja isiksusel... Mingisugused määrused ja programmid, mingi kunstlik õppeasutise organisatsioon, nii kavalasti kui ta ka oleks välja mõeldud, ei suuda asendada isiksust kasvatustöös. Ainult isiksus võib mõjuda isiksuse arengule ja kujunemisele, ainult karakter võib kujundada karakterit.“⁷⁾

„Kasvataja (õpetamine on ainult üks kasvatuse vahend), olles seatud pale-palge vastu kasvandikuga, sisaldab endas kasvatuse edukuse kõik võimalused...; kasvataja isiksuse mõju noorele hingele on selleks kasvatamiseks jõuks, mida pole võimalik asendada ei õpikutega, ei moraalijutlustega ega karistuste ja tasude süsteemiga.“⁸⁾

Kui hämmastavalt kooskõlas on see kõik meie nõukoguliku pedagoogikaga, Lenini ja Stalini nõuetega! UK(b)P KK määrustes kooli kohta on öeldud, et nimelt õpetaja on pedagoogilise protsessi keskseks kujuk.

Edukaks kasvatus- ja õppetööks peab õpetaja Ušinski arvates omama teatud kõlbelisi ja vaimseid omadusi ning tarvilikku praktilist vilumust.

Eelkõige peab õpetaja selgesti mõistma kooli tähtsust ühiskondlikus elus, peab siiralt anduma rahvamasside võitlusele, peab tuliselt armastama oma kodumaad, oma rahvast. Õpetaja peab hästi teadma, et tema tegevus on suur ja tähtis kodumaa ja rahvamasside teenimine. Võib kindlasti öelda, et ei ükski vene koolitegelastest pole töötanud nii palju selle kallal, et ümbritseda pedagoogi kutset ühiskonna teenimise, ühiskonna arengu oreooliga, kui nimelt Ušinski.

5) Ушинский, О пользе педагогической литературы.

6) Ушинский, Проект учительской семинарии.

7) Ушинский, Избранные педагогич. сочинения, т. II, стр. 26.

8) Ушинский, О пользе педагогической литературы.

Lühidalt võib formuleerida Ušinski poolt õpetajale esitatud nõudeid kitsa pedagoogilise tegevuse alal järgmiselt:

1. Õpetaja peab armastama oma tööd ja anduma sellele ennastsalgavalt.
2. Õpetaja peab omama laialdasi entsüklopeedilisi teadmisi.
3. Peab omama praktilist pedagoogilist ettevalmistust (peab praktiliselt valdama kasvatus- ja õppekunsti).
4. Õpetaja peab pidevalt end täiendama — peab suurendama oma teadmisi ja kõlbelisi omadusi.

Ušinski neist nõuetest selguvad ka peamised suunad õpetaja ettevalmistuses.

Täiesti õieti märgib Ušinski, et õpetaja peab armastama oma rasket, ent auväärset tööd. Armastuseta, tervikult kogu hingega sellele tegevusele andumata, muutub kasvatus töö formaalseks, bürokraatlikuks ega või loomulikult anda soovitud tulemusi ja sügavasti lastele mõjuda.

„Kasvataja ei ole bürokraat (tšinovnik), aga kui ta on bürokraat, siis ta ei ole kasvataja.“⁹⁾

Õpetaja töös on palju loomingulisi momente. Õieti öelda, kogu pedagoogiline tegevus on elav looming, mida pole võimalik korrata. Kasvatus- ja õppetöö vajab enam kui ükski muu tegevus pidevat vaimustust. „Vaadake mõnd õpetajat, kes, nagu öeldakse, on oma ametisse sisse elanud. Näib, et ta võtab elavalt osa sellest, mida räägib, ta žestikuleerib energiliselt, naeratab paljutähendavalt ja kortsutab kurjalt kulme. Kuid ärge uskuge neid žeste, neid naeratusi, neid jupiterlikke kulme. Ta juba 20 aastat järjest igas tunnis naerab täpselt samuti, täpselt samuti koputab käega. Ta tukub magusasti ja virgub vihaselt, kui mõni vallatleja rikub tema rahu . . . Kuidas saab n õ u d a, et sellise õpetaja ees õpilased säilitaksid elavuse, mis on vajalik viljakaks õppimiseks: nad ainult istuvad rahulikult, kartes äratada tukuvat, kuigi rääkivat õpetajat.“¹⁰⁾

Iseäranis tähtis on, et õpetaja armastaks lapsi, saaks õieti aru nende psühholoogiast ja toetudes sellele juhiks neid arendavalt. „Kui aga kasvataja on lastega ajutistes ametlikes suhetes . . . , siis ei tule imestuda, et sellise kasvataja kasvatuslik mõju avaldub ainult piiramistes, kitsendustes, keeldudes ja välises distsipliinis . . . Ent ühes sellega võtab sellises asutuses kogu laste elu mingi vormiliku, kasarmuliku, ettevaatliku iseloomu, mil muidugi ei ole midagi ühist kõlbelise kasvatusena.“¹¹⁾

Õpetaja töös „peab valitsema tõsidus, mis lubab nalja, ent mis ei

9) Ушинский, Человек как предмет воспитания. Предисловие, стр. X.

10) Его же, О пользе педагогической литературы.

11) Его же, Проект учительской семинарии.

muuda kogu tööd naljaks; peab valitsema lahkus ilma teeskluseta, õigus ilma norimiseta, headus ilma nõrkuseta, kord ilma pedantsuseta ja, mis peaasi, alatine mõistlik tegutsemine." 12)

Õpetaja peab Ušinski järgi omama mitmekesiseid entsüklopeedilisi teadmisi nende teaduste alal, mida ta koolis õpetab. Tema teadmised peavad olema selged, täpsed ja kindlad.

Õpetaja selgeid, täpseid ja kindlaid teadmisi õpetatava aine alal peavad täiendama võrdlemisi sügavad teadmised kasvatuse teooria ja lapsepsühholoogia alalt, mis on õpetajale väga vajalikud ja mida ta tavaliselt ei oma.

„Kasvatuskunstil on see iseärasus, et ta kõigile tundub tuttavana ja arusaadavana, mõnele aga koguni väga kergena, ja seda arusaadavam ning kergem ta näib, mida vähem on inimene temaga tuttav teoreetiliselt ja praktiliselt. Peaaegu kõik tunnustavad, et kasvatuse nõuab kannatust; mõni mõtleb, et temale on vajalikud sünnipärased võimed ja oskus, s. o. vilumus, kuid väga vähesed on jõudnud veendumusele, et peale kannatuse, sünnipärase võimete ja vilumuse on vajalikud veel spetsiaalsed teadmised, kuigi meie hulgalised pedagoogilised eksimused võiksid kõiki selles veenda.“ 13)

Kahjuks tuleb märkida, et isegi meie ajal, kõrge kultuuri ajal, leidub niinimetatud õpetlasi „ninatarku“, kes kõrgilt vaatavad kasvatuse ja õppekunstile. Nii ei mõelnud Ušinski, nii ei mõtle paremad õpetajad. Ušinski järgi peab õpetaja saama sellise teoreetilise pedagoogilise ettevalmistuse, sellised spetsiaalsed pedagoogilised teadmised, mis aitaksid temal selgelt ja täpselt kasvatuse eesmärki määrata kõigil kasvatusaste astmetel. Pedagoogilisesse teooriasse kõrgilt suhtuvatelt inimestelt küsib Ušinski täiesti õigustatult:

„Mis te ütleksite arhitekti kohta, kes uut hoonet rajades ei oskaks teie küsimusele vastata, mida ta soovib ehitada, .. sama te peaksite ütleva ka kasvataja kohta, kes ei oska selgelt ja täpselt meile sõnastada oma kasvatusliku tegevuse eesmärki.“ 14)

Nagu igal arhitektil ja arstil, nii peavad ka pedagoogil olema oma kindlaks kujunenud veendumused. Need veendumused tõeliselt moodustavadki endast õpetajal selle teooria, ilma milleta pole mõeldav kasvatusliku tegevuse juhtimine täiesti kindlatel ja õigetel teedel. On ju selge, et iga töö ainult siis saab olla õieti läbi viidud ja läheb hästi, kui ta on kooskõlastatud töötaja veendumustega. Võime mõjuda hästi lastele, oskus neid juhtida sõltub eelkõige õpetajast endast, kes on varustatud esmajärgulise pedagoogilise teooriaga. Seda võimet võib õpetaja endas kujundada ja arendada, kui ta hoolikalt peab silmas

12) Ушинский, Руководство к преподаванию по „Родному Слову“, т. I, стр. 29

13) Ушинский, Человек как предмет воспитания.

14) Sealsamas.

lapse hinge tarvidusi, kui ta õpib tundma lapse võimeid, väärtusi ja puudusi ning tema iseloomu. Lapse loomuse igakülgse tundmiseta pole Ušinski arvates pedagoogiline töö mõeldav.

„Kasvataja peab püüdma õppida inimest tundma, milline ta tõepoolest on ühes kõigi oma nõrkustega ja kogu oma suuruses, koos kõigi igapäevase elu pisitarvidustega ja kõigi vaimsete nõuetega. Kasvataja peab tundma inimest perekonnas, seltskonnas, rahva keskel, inimkonna keskel ja eraldi olles oma südamega, kõigis vanustes, kõigis klassides, kõigis olukordades, rõõmus ja mures, ülevuses ja rõhutuses, jõudude külluses ja haiguses, piiritute lootuste keskel ja surivoodil, kus inimese lohutav sõna on juba jõuetu. Õpetaja peab tundma põhjusi, mis virgutavad kõige mustematele ja kõige suurematele tegudele, peab tundma kuritegelike ja suurte mõtete tekkelugu, igasuguse kire ja igasuguse karakteri arengulugu. Ainult siis on ta võimeline ammutama inimloomusest endast kasvatusliku mõju vahendeid, mida leidub ülikülluses.“

Elav ja vastutusrikas pedagoogiline tegevus nõuab eeskätt inimese loomuse põhjalikku uurimist ja tundmist.

„Kui pedagoogika tahab inimest igas suhtes kasvatada, siis ta peab teda ka kõigis suhetes tundma,“ ütleb Ušinski oma teose „Inimene kasvatusobjektina“ eessõnas. Ainult inimese igakülgse tundmise abil on võimalik teda juhtida vastavalt õpetaja teaduslikele veendumustele.

„Kui meie käsitöoliselt nõuame, et ta mõtleks oma käsitööst ja püüaks sellega lähemalt tutvuda, kas siis tõesti ühiskond, kes usaldab meile oma lapsed, ei ole õigustatud nõudma meilt, et me püüaksime jõudumööda tutvuda meie hooldusele usaldatud olendiga — inimese vaimse ja kõlbelise loomuga.“¹⁵⁾

Ušinski ei usalda lapse ja tema psüühika tundmaõppimist kellelegi teisele, ta ei lahuta psühholoogiat pedagoogikast; last on tarvis õppida tundma tema kasvatus- ning õpetuse protsessis, ja õpetaja ise peab sellega tegelema. Seejuures peab õpetaja ühendama endas mitte ainult hea õpetaja, vaid ka hea kasvataja omadused, kes lapsi hästi tunneb. Ta „peab mõjuma oma õpetusega mitte üksnes kasvandiku mõistuse rikastamisel tunnetusega, vaid kõigi tema vaimsete ja kõlbeliste jõudude arengule.“¹⁶⁾

Pedagoogilise teooria kõrval Ušinski omistas suurt tähelepanu praktilisele õppekunstile, mida tunduval määral omandatakse kogemuse teel. Siin hoiatas Ušinski õpetajat tardumuse, rutiini eest, et elav ja huvitav pedagoogiline töö ei muutuks šablooniliseks, surnud ja formaalseks tegevuseks.

Kui täiuslikult õpetaja valitsekski pedagoogilist teooriat, kui suur olekski tema praktiline vilumus, ta peab alati lähenema oma tööle arusaamisega, loomulikult. Ušinski luges pedagoogilist tööd kunstiks —

15) Ушинский, О пользе педагогической литературы.

16) Его же, Проект учительской семинарии.

üheks raskemaist ja vastutusrikkamaist, kus edukus ilma loominguta pole mõeldav. Kahjuks jätab see elav looming koolides tema ajal palju soovida, seda ei leidu või sellest loomingust saadakse ekslikult aru.

Väga tähtsaks peab Ušinski ka õpetaja isiksuse kõlbelisi omadusi. Õpetaja peab Ušinski järgi olema aus ja õiglane, kõrgete ideede kandja, printsiipiaalne, täpne ja distsiplineeritud, ülimal määral aktiivne ning lõppeks enda vastu väga nõudlik. Kõiges selles peab õpetaja olema alatiseks eeskujuks mitte ainult oma õpilastele, vaid ka nende vanematele. Ainult neil tingimusil saab olla pedagoogi kasvatuslik mõju tulemusriikas ja kindel.

Väga tähtsaks omaduseks, mida Ušinski arvates iga õpetaja peab omama, on võime ja valmidus alatiseks endatäiendamiseks, alatiseks visaks tööks enda kallal. Ušinski pooldab selles küsimuses täielikult Diesterwegi, kes ütles: „Õpetaja õpetab senikaua, kuni ta ise õpib. Kes heitis kõrvale õppimise, see lakkas kujunemast ega suuda ka teisi kujundada. Ilma enda edasiharimise tunneteta ja püüeteta sureb inimeses õpetaja.“

Inimene, kes otsib rahu ja vaimset unelemist, ei saa olla Ušinski arvates tõeliselt elav ja aktiivne õpetaja. Selles küsimuses on Ušinski ise meile kõigile veenvaks eeskujuks. Sügav ideelisuus, äraostmatu õiglus, sirgjoonelisus, ausus ja distsiplineeritus, katkestamatu tegutsemine kõrgete ideede nimel oma rahva heaoluks, kõik see iseloomustab Ušinskit kui suurt pedagoogi, kes karmilt suhtus endasse ja lakkamatult enda kallal töötas.

Meie noortele õpetajatele võib olla väga õpetlik, kuidas Ušinski töötas enda kallal, kuidas ta saavutas harmoonia oma soovide ja elutöö vahel. Ušinski päevikus on säilinud tema poolt koostatud järgmine retsept oma vaimseks teraapiaks:

1. Täielik rahulikkus, äärmisel juhul väline.
2. Otsekohesus sõnades ja tegudes.
3. Tegevuste kaalutus.
4. Kategoorilisus.
5. Mitte rääkida endast ilma tarviduseta ühtki sõna.
6. Mitte kulutada aega ebateadlikult, teha seda, mis tahad, aga mitte seda, mis juhtub.
7. Raha kulutada ainult vajalikuks või meeldivaks otstarbeks, aga mitte kirest kulutusi teha.
8. Mitte kordagi hoobelda ei selle üle, mis oli, ei sellegi, mis on, ega sellega, mis tuleb . . .

Samas päevikus tehtud märkused näitavad, kuidas Ušinski võitles oma nõrkustega, kuidas ta kontrollis end ja kui nõudlik ta oli iseenda vastu.

„22-sel. — Patustasin esimese reegli vastu, tahtmatult ägestusin tunnis, ent samas tunnis rahunesin . . .

23-dal. — Jälle patustasin esimese vastu. Tormakus teeb minust riiaka eide...

24-dal. — Ägestusin, — see on üks minu kõige suuremaid puudusi. Neljapäevast alates kuni järgmise neljapäevani püüan mitte rikkuda reeglit nr. 1.

25-dal. — Valetasin ilma vajaduseta...

27-dal. — Auahnus pääsis valla, rikkusin kaht reeglit — 1-st ja 8-dat.

29-dal. — Näib, et ma täna ei patustanud ühegi oma reegli vastu, ent see peaks sellest johtuma, et ma täna kedagi peale oma õpilaste ei näinud.

30-dal. — Lobiseda ja lõpmatult, mõtlematult, ilma tarviduseta lobiseda — millal see ometi lõpeb? ... Mis mõnu see on, mis rumal soov see on, tegelda endaga piki ja põiki ... Oo, vaikida on tunduvalt raskem kui rääkida. Selle puudusega ma tegelen, eriti nüüd, ja hakkan pidevalt endale sellest aru andma. Mulle näib, et see tuleb kõhklusest enda isiku suhtes, lugupidamatuses enda vastu ..."

Nii läbib Ušinski päevikut punase niidina tema visa töö iseenda kallal. Nagu andmed näitavad, võitles Ušinski pidevalt oma puudustega, hoides end tõepoolest kindlates ohjades. Karakterikindlust, visadust ja raudset otsustavust kujundas Ušinski endas pidevalt ja suure järjekindlusega. Selles suhtes võib Ušinski ise olla noorsoole õpetlikuks eeskujuks.

Hinnates kõrgelt õpetaja tähtsust Ušinski nõudis tema head ettevalmistust. Erilist tähelepanu ta pööras rahvakooliõpetajate ettevalmistusele ja siin võib teda tõeliselt nimetada vene õpetajate õpetajaks.

Et muuta kasvatust tõeliselt elavaks jõuks rahva elus, on tarvis muuta ta rahvapäraseks, aga selleks tuleb tingimata luua võimalikult rohkem rahvakoole — rahva tõelise kasvatuse taimelavasid. Ent rahvakool saab tõeliselt rahvapäraseks vaid siis, kui tema jaoks valmistatakse ette häid, tõelisi rahva-õpetajaid. Ainult nende jõupingutuse ja püüete abil me saame Venemaale ustavaid poegi, muudame inimese kasvatuse meie rahvapoegade kasvatuseks.

Iga kasvataja — tema on ju ka rahva õpetaja — peab Ušinski arvates tingimata omama pedagoogilist haridust. „Kurjategijad on need, kes asuvad kasvatustööle, ilma selleks ette valmistamata,“ ütleb Ušinski.

„Kasvatuskunst niisama kui arstimiskunst nõuavad pikaajalist teoreetilist ja praktilist ettevalmistust ... Ent selles seisabki häda,“ ütleb Ušinski, „et paljud meil pole veel mitte veendunud, et kasvatus on kunst ja seejuures raske kunst, kuigi tulemused, mida me seni kasvatuse alal oleme saavutanud, võiksid selles igäüht veenda.“

Ušinski tõstis rahvakooliõpetajate kaadrite ettevalmistuse süsteemis esiplaanile spetsiaalset tüüpi pedagoogilised õppeasutused — õpetajate seminarid. Oma vaated rahvakooliõpetajate ettevalmistuse kohta

avaldas ta oma töös „Õpetajate seminaride organiseerimise projekt“. Vene haridusloos on see projekt suurimaks pedagoogiliseks dokumendiks. Siin on kohane märkida, et selle ajani eksisteeris Venemaal ainult üksikuid õpetajate seminare, näiteks Tartus, Volmaris.

Oma suurepärases töös seminaride kohta Ušinski käsitles väga sügavalt rahvakooliõpetajate ettevalmistuse küsimust.

Õpetajate seminarid peaksid Ušinski arvates andma tulevasele õpetajale küllaldaselt laialdasi üldteadmisi, ilma nendeta ei ole võimalik rahvakoolis töötada; ei ole võimalik seepärast, et õpetaja on külas ainukeseks kultuurseks inimeseks. Nii see Ušinski ajal tõepoolest oligi. Ušinski pidas tarvilikuks, et õpetaja täiuslikult tunneks kirjakeelt, ilukirjandust, emakeele grammatikat, aritmeetikat, geograafiat, ajalugu, loodusteadust. Samuti ta pidas tarvilikuks, et rahvakooliõpetaja tunneks hästi põllumajandust, omaks agronoomilisi ja meditsiinilisi teadmisi, ühtlasi peaks ta oskama hästi kirjutada, joonistada, selgelt ja ilmekalt lugeda, deklameerida ning et ta oskaks isegi laulda. Järelikult Ušinski järgi peaks õpetaja olema entsüklopeediliselt haritud inimene, kuna temal tuleb oma tegevuses olla talupoegadele nõuandjaks nii põllumajanduslikes kui ka meditsiinilistes küsimustes, ja kui vajalik, siis peab ta isegi arstimisega tegelema.

Ušinski pooldab tulevaste õpetajate jaoks mitte ainult teoreetilist, vaid ka praktilist ettevalmistust. Ta nõudis, et tulevane õpetaja oleks ümbritsetud kooli õhkkonnast ja saaks praktilise koolitöö vilumust harjutuskoolis, alates õpetajate seminari esimesest kooliaastast, kuhu on koondatud parimad parimaist õpetajaist.

Esimesel kooliaastal õpetajate seminari kasvandikud kuulavad kvalifitseeritud õpetajate tunde. Teisel kooliaastal nad täidavad üksikuid õpetaja poolt antud ülesandeid ja on nagu õpetaja abiliseks. Kolmandal kooliaastal nad annavad juba tunde õpetaja poolt kooskõlastatud plaani järgi. Tunnid arutatakse läbi üksikult koos kõigi õpetajate seminari kasvandikega ja õpetajatega. Õpetaja selline ettevalmistus on suunatud sinnapoole, et väljudes tegelikule koolitööle, noorel õpetajal oleks täieline selgus koolitöö kasvatuslike ja õpetuslike küsimuste praktilises lahenduses.

Erilist tähelepanu väärivad Ušinski mõtted üheaastase praktika kohta massikoolis ja õpetajate seminari sidemete pidamisest noorte õpetajatega kokkutulekute, meetodiliste konsultatsioonide ja pedagoogilise kirjanduse saatmise teel õpetajaile.

Ušinski soovitab võtta õpilasi seminari karmil valikul, et juhuslikud inimesed ei rikuks kogu asutuse töö. Õpilaste elu neis seminarides peab olema lihtne ja karm. Seejuures peavad õpetajate seminarid olema oma vaimult rahvapärased, s. o. kogu kasvatus ja õpetuse korraldus peab arendama tulevastes õpetajates rahvapärast iseloomu. Seminari juhtkond peab koosnema kõrgelt arenenud kõlbelise autoriteediga isikutest, kusjuures igal seminaril peab olema oma kindel ilme, mis teda

teistest mingi eriti tugevasti mõjuva joonena eraldaks. Selles küsimuses seab Ušinski eeskujuks Šveitsi seminare, kus kõik seminarid on erinevad, ent ühtlasi rahvapärased: üks paistab välja poeesiaga, teine — karmi loogikaga ja meetoditega, kolmas — terve perekondliku ühiseluga, neljas — teadusega jne. Need mõtted iga seminari originaalse palge kohta on väga huvitavad.

Suured teened on Ušinskil ka kõrgema pedagoogilise hariduse organiseerimise alal. Esimesena kõigi maade pedagoogidest tõstis ta üles mõtte pedagoogiliste teaduskondade (instituutide) asutamisest keskkoolide õpetajate ettevalmistuseks.

„Kui meie ülikoolide koosseis on arstiteaduskond ja puudub pedagoogika-teaduskond, siis see tähendab seda, et me paneme rohkem rõhku keha tervisele ja arendamisele kui vaimu tervisele ja arendamisele.“ Nii seadis Ušinski küsimuse kõrgema pedagoogilise kooli kohta.

Ušinski seminar, mis oli ümbritsetud igapäevasest koolielust, saatis ellu õpetajaid, kes armastasid oma ala, kes leidsid rõõmu tööst laste keskel ja olid varustatud meisterlike pedagoogiliste oskustega.

Ušinski mõtted kõrgema pedagoogilise ettevalmistuse organiseerimisest ei leidnud enne-revolutsioonilisel Venemaal kuigivõrd laiemat teostamist. Alles pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni ilmus laialdane pedagoogiliste koolide võrk ja need on teenitult õigustanud suure vene pedagoogi parimaid soove.

Võib julgesti väita, et Ušinski vaated pedagoogilisele haridusele ei ole kaotanud oma tähtsust, vastupidi, nad pakuvad praegugi suurt huvi ja on veel praegugi, ka meie tingimustes aktuaalsed nii sisult kui ka organisatsioonilisest küljest. Teaduste ulatus, kõige lähedasem side laialdaste rahvahulkadega — talupoegadega, nende pidev abistamine kultuurilis-poliitilise hariduse alal, on muutunud nõukogude õpetajaskonna lahutamatuks omadusiks.

V. I. Lenin ütles korduvalt, et õpetaja peab saama ja saabki kõige lähedamaks inimeseks mitte ainult noorsoole, vaid ka talupoegkonna laialdastele hulkadele, ta peab saama ja saabki Nõukogude valitsuse propageerijaks külas.

Ušinski vaated ja ideed saavad elama igavesti; ta oli vene õpetajate tõeliseks õpetajaks. Oma mõjuva sõnaga selgitas ta õpetajaile pedagoogikutse suurt tähtsust ja oma mitmekülgse pedagoogilise tegevusega ta näitas meile teid hiilgavaks pedagoogiliseks loominguks.

7. UŠINSKI VÕITLUS VENE PEDAGOOGILISE TEADUSE ISESEISVA ARENEMISE EEST JA TEMA MÕJU TEISTE RAHVASTE PEDAGOOGIDELE.

Konstantin Ušinski kui oma kodumaa suur patrioot, kes siiralt armastas oma rahvast, unistas mitte ainult tema hiilgavast tulevikust, vaid

ka võitles aktiivselt oma kasvatussüsteemi õiguste eest. Oma artiklis „Rahvalikkusest ühiskondlikus kasvatuses“¹⁾ jõuab ta järgnevatele järeldustele:

1. Mitte ainult praktikas, vaid ka teorias puudub kõigile rahvastele üldine kasvatussüsteem, ja saksa pedagoogika ei ole ka rohkem kui saksa kasvatuspedagoogika.

2. Igal rahval on oma eriline rahvuslik kasvatussüsteem, sellepärast pole võimalik teiste kasvatussüsteemide pimesi omastamine.

3. Teiste rahvaste kasvatuslik pärand on väärtuslik kõigile, kuid ainult selles mõttes, mil määral kogu maailma kogemused kuuluvad kõigile rahvastele. „Niisama kui pole võimalik elada teise rahva eeskujul, nii ahvatlev kui see eeskuju olekski, täpselt samuti pole võimalik kasvatada võõra kasvatussüsteemi järgi, olgu see kui tahes harmooniline ja läbimõeldud. Iga rahvas peab selles suhtes tundma oma isiklikke jõude.“

Nii räägib suur vene pedagoog iga rahva kasvatussüsteemi rahvuslike iseärasuste arvestamisest ja teiste rahvaste väärtusliku pärandi õige kasutamise vajadusest. Eriti palju arvustas Ušinski saksa kasvatussüsteemi, paljastades selle suuri pretensioone ja reaktsioonilist olemust. Tema arvates pretendeerivad sakslased rohkem kui ükski teine rahvas kompetentsusele kasvatusalal ja üldse pedagoogilises töös. „Ent hoolimata saksa pedagoogide enamiku kindlast veendumusest, et nad töötavad inimese kasvatusalal üldse, millisesse rahvusesse ta ka kuuluks, ometi on saksa pedagoogika puhtsaksa pedagoogika.“ Saksa pedagoogika pole midagi enam, kui saksa kasvatussüsteem, ja selle pretendeerimine juhtivale osale teiste rahvaste keskel on absoluutselt põhjendamatu.

Seega juba 80 aastat tagasi märkas Ušinski saksa pedagoogika tõelist iseloomu, selle rahvuslikku piiratust, šovinismi, suuri pretensioone ja kõrkust. „Teisest rahvusest erapooletul lugejal piisab lugeda ainult kolme-nelja saksa pedagoogikat, et veenduda, et inimese ideaal, mida neis töödeldakse, on saksa „ecce homo“ — täiuslik sakslane“, ütleb meie suur pedagoog. Saksa pedagoogika karakterseks iseärasuseks on tema arvates samuti selle abstraktsus, pedantsus, tühine retseptiivsus ja formalism. Saksa pedagoogika on tõeliselt vähe hoolinud lapse hingest ja selle vajadustest. Kogu selles pedagoogikas figureerib eelkõige süsteemiks töödeldud määrustik, millele peavad alluma õpetaja ja õpilane.

Väga õieti piitsutab Ušinski saksa pedagoogide reaktsioonilist vaadet naiste kasvatusale. Isegi sellist liberaalset pedagoogi, nagu Diesterweg süüdistab Ušinski tema vaadete kitsuses ja ekslikkuses naiste hariduse suhtes. Sakslased annavad naisele ainult niipalju haridust, kui palju seda on tarvis, et „keeta lõunat ja pesta mähkmeid.“

1) Ушинский, О народности в общественном воспитании.

Naishariduse korraldusele pühendas Ušinski spetsiaalse artikli: „Tumedaid külgi saksa kasvatuses,¹⁾ milles on võetud samade saksa pedagoogide väikekoodanlikud vaated hävitava kriitika alla ja kus vastsukaaluks avaldatakse mõtet, et naistele tuleb tingimata võimaldada haridust, kaasa arvatud kõrgem haridus.

Ušinski oli üks esimesi, kes võttis põhjaliku ja veenva kriitika all Fröbeli eelkoolikasvatuse süsteemi, mis on läbi imbunud pedantismist ja müstitsismist, samuti paljastas ta formalismi vaimu saksa metoodikas algõpetuse (lugemis- ja kirjutamisõpetuse) alal.

Uurides põhjalikult ja tundes tähtsamate maade kasvatussüsteeme, Konstatin Ušinski enam kui ükski teine selle aja pedagoogidest hoiatas vene pedagooge saksa pedagoogika ülehindamisest. „Kasvavate põlvkondade saksa kasvatussüsteemi me kunagi ei kannu üle oma iseloomu ja elu,“ ütles Ušinski. — „Las Saksamaa õiendab ise, nagu oskab, oma arveid oma kavalasti väljamõeldud pedagoogikaga, kui see on juba oma töö teinud, meile ei ole vajalikud ei selle tõved ega arstimid.“

Saksamaa, USA, Prantsusmaa, Inglismaa kasvatussüsteemide põhjaliku analüüsi alusel Ušinski näitas väga õieti ja täpselt nende väärtusi ja varjukülgi. Tema teeneks tuleb lugeda väidet, et pedagoogikat kui teadust saab Venemaal luua ainult teaduslikult põhjendatud maailmavaate alusel, mida kannab ühtne filosoofiline idee. Pedagoogika ei või olla paljas retseptuur, milline ta tema eluajal tõepoolest oli, vaid süstemaatilisel tõestatud teooria, mille alusel ainult võivadki kujuneda kasvatajate pedagoogilised veendumused. Ušinski oli see, kes hakkas looma harmoonilist pedagoogilist teooriat, nimelt teda võib täie õigusega nimetada vene rahvusliku pedagoogika rajajaks.

Ušinski mõju järgnevale vene pedagoogikale oli väga suur. Tema mõju kutsus esile suure rühma vene pedagooge ja metoodikuid. Samuti avaldas ta väga suurt mõju meie kodumaa teiste rahvaste progressiivsetele pedagoogidele. Nii näiteks kuulus gruusia pedagoog Jakov Hotšebašvili koostas Ušinski mõjutusel ja „Rodnoje Slovo“ eeskujul alglugemiku gruusia keeles. Ušinski tulised järglased olid armeenia pedagoog Agajan, kazahhi pedagoog Altõnsarin jt. Suurt mõju avaldas Ušinski samuti eesti tuntud ärkamisaja tegelasele, laialt tuntud „Kooli lugemisraamatu“ autorile Carl Robert Jakobsonile.

Suure vene pedagoogi mõtted ei ole kaotanud oma tähtsust tänapäevani. Tema poolehoidjate arv kasvab ikka enam ja enam. Siin on kasulik meenutada M. I. Kalinini märkust, mis ta avaldas Suure Isamaasõja algul, pöördudes haridustöölise poole:

„Kõike seda ma lugesin välja vene vanade pedagoogide juures, peamiselt Ušinski juures. Aga tema ju kirjutas 80 aastat tagasi. Kuid, selt-

1) Ушинский, Одна из темных сторон германского воспитания.

simehed, ma vaatan, need asjad on kasulikud! Meie elame 80 aastat hiljem, meil on juba sotsialistlik kord, ent ma näen, et need ideed, mida oma ajal Ušinski arendas ja mis ma siin esile tõin praktiliste ettepanekute kujul, need on tõelised pedagoogilised ideed. Vähe sellest: ma arvan, et need on just meie sotsialistlikus ühiskonnas täielikult teostatavad.“

Nõukogude sotsialistlike vabariikide vaba liit on muutunud kultuuriliselt mahajäänud Venemaast üheks kõige eesrindlikumaks maaks. Meie kodumaa on loonud kõige eesrindlikuma kooli maailmas, kooli, mis progressiivsete ideede sügava tundmise põhjal kasvatab tulist armastust kodumaa vastu ning kutsub kasvavat põlvkonda oma rahva ennastohverdavale teenimisele. Seejuures austab see kool kõrgelt rahvakooli esimeste pioneeride tööd, kellede hulka kuulub Konstatin Ušinski ja kelle nimi vene haridusloos ja vene rahvakooli ajaloos ei unune kunagi.

Arusaadavalt ei ole kõik mõtted Ušinski pedagoogilises süsteemis ja meetodilistes vaadetes meile vastuvõetavad; oma ühiskondlikest vaadetest ta jättis märgatava panuse ajale, mil ta elas. Kuid mitte need muutuvad elemendid ei ole otsustavad tema pedagoogilises süsteemis.

Suur vene rahvas ja ühes temaga kõik NSV Liidu vennasrahvad armastavad siiralt oma kuulsat õpetajat Konstantin Ušinskit ja kasutavad tänutundes tema pedagoogilist pärandit.

Kasutatud kirjandus:

1. Ушинский, К. Д. Человек как предмет воспитания, 12. изд. СПб. 1912.
2. Его же. Три элемента школы (1857).
3. Его же. О народности в общественном воспитании. Собрание педагогич. сочинений, т. I, 1913.
4. Его же. Труд в его психологическом и воспитательном значении. СПб. 1894.
5. Его же. О нравственном элементе в русском воспитании. СПб. 1894.
6. Его же. Проект учительской семинарии. Собрание педагогич. сочинений т. I, 1913.
7. Его же. Родное Слово. Год I и II, 1898.
8. Его же. Руководство к преподаванию по „Родному Слову“, 1915.
9. Его же. Педагогическая поездка по Швейцарии. Собрание педагогич. сочинений, т. I, 1913.
10. Медынский, Е. Н. Великий русский педагог К. Д. Ушинский. Москва, 1945.
11. Волкович, А. Национальный воспитатель Константин Дмитриевич Ушинский, 1913.

Lääne-euroopa keel koolis.

PAUL VAARASK,

VÕÖRKEELE ÕPETAMISE EESMÄRK.

Teadus, kunst ja tehnika on internatsionaalse iseloomuga, s. o. nad on mõistetavad ja osaliselt kasutatavad ka väljaspool neid kultuuri piirkondi, kus nad on loodud.

Iga loov töötaja neil aladel, kui ta tahab luua tõeliselt uut ja edasi- viivat, peab tundma oma ala viljelemist ülemaailmses ulatuses. See seik kohustab iga teaduse, kunsti ja tehnika loovat viljelejat kasutama kõiki neid vahendeid, mis võimaldavad inimsoo kultuurilise loo- mingu tundmaõppimist minevikus ja olevikus. Selle protsessi edu- kaks ja vahetumaks teostamiseks osutub vältimatuks tähtsamate kul- tuurkeelte tundmine kõigil, kes praktika kõrval tegelevad teooriaga.

Keelte üldarv Euroopas ulatub kuni 120-le. Nende keelte kõnelejate arv on 64 keelel üle 100.000 inimese, 37 keelel üle ühe miljoni ja 9 keelel üle viie miljoni igas keeles.

Viimasesse rühma kuuluvad ka neli maailmakeelt (inglise, saksa, vene, prantsuse), millede kõnelejate arv on kokku üle 400 miljoni.

Nõukogude Liidu kesk- ja kõrgemais koolides õpetatakse inglise, saksa ja prantsuse keelt, kusjuures iga koolilõpetaja peab vähemalt ühte neist korralikult tundma. (UK(b)P KK määrus 25. 8. 1932). Partei ja Valitsus omistavad erilist tähelepanu võõrkeelte õppimisele. Vastavate määrustega on võõrkeele õppimiseks koolis loodud vajalikud eeldus- ed ja kehistatud sanktsioonid eksamite näol. Võõrkeele õpetamist teostatakse alates viiendast õppeaastast keskmiselt 4 t. nädalas. Ala- tes 1937. a. nõutakse kõrgemaisse õppeasutusesse astujailt eksamit võõrkeeles ja 1944. a. on võõrkeel arvatud küpsuseksami ainete hulka. Neis tingimuses peab omistama tõsist tähelepanu võõrkeele õppetaseme tõstmisele, kuna vastasel korral võiks tekkida takistusi keskkooli lõpe- tamisel ja kõrgemasse kooli astumisel.

Elava keele tundmine eeldab ühest küljest foneetika, ortograafia ja sõnavara kui keelemateria tundmist; teisest küljest eeldab see luge- mis-, kirjutamis- ja kõnelemisoskuse kui keelelise aktiivsuse väljen- dusvormide omandamist.

Korralik l u g e m i s o s k u s nõuab õiget hääldamist, mõttepäras- t fraseerimist, õiget rõhku ja intonatsiooni. Niisugust lugemisoskust võib saavutada ainult teksti sisu täielikul mõistmisel. Lugemisoskuse kõrval arendatakse kirjanduslikku t ö l k i m i s o s k u s t. Hea tõlki- mine ei ole lihtne ümbersõnastamine, vaid võõra idioomi ümbermõtes- tamine emakeelsesse idioomi. Niisugusena on tõlkimine oluliseks vahendiks võõrkeelse idioomi sügavustesse tungimisel ja selle loogi- lise ning grammatilise struktuuri tundmaõppimisel.

Kirjaoskus sisaldab samuti kui kõneoskus retseptiivset ja ekspressiivset külge. Ta eeldab sõnavara, idiomaatika, sünonüümika, grammatika ja ortograafia tundmist.

Aktiivsele kõneoskusele eelneb kõnest arusaamise oskus, mille saavutamine nõuab väga järjekindlat ja psühholoogiliselt põhjendatud menetlust. Kõnest arusaamine on keeruline psühholoogiline protsess, mis ei seisne üksikute sõnade mõtte järgimises kõneprotsessis. Elava keele sõnad, eriti germaani keeltes, ei oma kindlat ja muutumatut tähendust väljaspool konteksti. Selles võib veenduda igaüks, kes avab suurema sõnastiku (näit. saksa Hahn, ingl. cock = kukk, (vee) kraan, püssikukk jne.; saksa Anlage jne.) It's up to you. He's at it again. He put it right back out of the way. Õpilane võib tunda iga sõna neis lauseis, aga ometi võib talle mõte jääda tabamatuks imeks. Nad pole nii täpsed nagu näit. ladina keele sõnad, mis peegeldavad algelisemat kultuuri ja lihtsamat mõttekäiku. Neid ei saa kaugeltki võrrelda matemaatiliste sümbolite täpsusega. Kõnekeele sõnade tähendus sõltub kontekstist ja situatsioonist, milles nad esinevad. Kõnest arusaamine on õieti kvalitatiivne erimoment, mis tekib hüppeliselt otsekui lühiühenduse kaudu sõnade rühmade e. fraaside tähenduse terviklikul haaramisel vastavas situatsioonikontekstis. Analoogiliselt toimib meie silm voolavas lugemisprotsessis, rutates kaugemale ette artikulatsioonist ja haarates aegsasti uusi mõttetervikuid. Kuni me pole omandanud lugemisel või kõne kuulamisel niisugust keelemõistmise kvalitatiivset omapära, seni on meie edusammud õppimises üsna aeglased. Niipea aga kui me oleme saavutanud selle arusaamise astme, siis võõrkeele või kirjateksti assimileerimisvõime mitmekordistub. Meenutagem isiklikke keeleõpilisi kogemusi, eriti võõrkeelt kõnelejate keskel, kui meil järsku sähvatas arusaamine seni arusaamatust kõnest. Seoses selle kummalise kogemusega saavutasime ka relatiivse kerguse ja korrektsuse aktiivses keeletarvitamises.

Neist tähelepanekuist tulenevad olulised järeldused tegeliku töökorralduse kohta.

Kui soovime arendada arusaamist elavast kõnekeelest, siis ei piisa ainuüksi kirjaliku ja tõlkemeetodi kaudu õppimisest. Kirjaliku õppimisega võib küll saavutada kirjateksti mõistmist, aga ei iialgi arusaamist suulisest ettekandest, milles häälikrühmad esinevad teissugustes kombinatsioonides kui kirjasõnades tähed, olgu nad kuitahes adekvaatsed foneetiliselt.

Peale selle me leiame loomulikus kõnekeeles teatud aja, arvu jne. suhteid, mida ei anna sõnade semantika, vaid hoopis teised keelelised vahendid, nagu sõnade järjestus, muutelõpud, liited, rõhk, intonatsioon jne.

VÕÕRKEELE ÕPPEMEETOD.

Iga areng on lähtekoha eitamine. Kõik inimlik teadmus on relatiivne, s. o. ta kehtib ainult oma aja ja olukorra raames. Mis oli õige siis ja seal, ei tarvitse sugugi õige olla siin ja nüüd. Seepärast on üsna loo-

mulik, et kõigi teaduste ja kõigi meetodite ajalugu on nüüdisaja seisukohalt hinnates vaid inimlike eksimuste ajalugu. Otsingud õige teadmise ja õige meetodi järele kestavad. Seda tunnustab ÜK(b)P KK määrus 5. 09. 1931 ja 25. 08. 1932, hoiatades, et „ühtegi meetodit ei või tunnustada põhimiseks ja universaalseks“. Kuid see ei tähenda, et iga õpetajal on absoluutne vabadus meetodi valikus. Meetod on funktsionaalses sõltuvuses õppe-eesmärgist, õpilase isiklikest omadustest, õpetatava aine iseloomust ja kaasaja teaduslikust taustast ning nõukogude pedagoogika üldpõhimõttest. Vabadus seisneb nende seoste äratundmises ja takistamata võimaluses nende alusel õppemenetlust kujundada.

Lähtudes õpilase seisukohast, tuleb tunnustada heaks meetodiks niisugune meetod, mis aitab õpilasel saavutada minimaalse aja ja energia kuluga maksimaalseid tulemusi. See nõuab õpetajalt: 1) õppematerjali ratsionaalset jaotust ja järjestamist; 2) ratsionaalsete võtete kasutamist õpetamisprotsessis; 3) hästi läbimõeldud süsteemi materjali efektiivsuseks muutmiseks õpilaste teadvuses.

Meetod peab haarama kõiki keeleõpetuse erikülgi ja erivajadusi. Selles mõttes vanade keelte õppemeetod ei ole kohane uute keelte õpetamiseks. Õppeprotsessis kooskõlastatakse individuaalsed ja kollektiivsed momendid niimoodi, et ükski õpilane rühmas või klassis ei muutuks ebaisiklikuks statistiliseks arvestusühikuks, vaid oleks õpetaja alatiseks tähelepanukeskuseks kogu oma isiksusega ja individuaalsete erinevustega. Hoolikalt tuleb jaotada kogu keeleõpetuse protsess, määrata elementide erikaal ja nende läbitöötamise viisid klasside järgi (hääldamine, sõnavara, kõneharjutused, kirjajarjutused, lisalektüür jne.). Selline didaktilis-metoodiline jaotus ei tohi aga milgi tingimusel tükeldada keeleõpetust seostamata elementide õpetuseks. Kogu õppeprotsess peab toimuma, arvestades nende elementide orgaanilist kokkukuuluvust ja vastastikke seoseid ühises keeleteervikus. Tähelepanu tuleb õpetamisel keskendada võimalikult ainult ühele probleemile korraga, s. o. raskusi ületada ükshaaval. Ainekäsitusel tuleb silmas pidada ka õpetuse üldprintsipe: minna kergemalt raskemale, konkreetset abstraktsele, tervikult osale, tuntult tundmatule, suuliselt eelharjutuselt kirjalikule, tähenduselt vormile jne.

Õppetöö peab liikuma tajutud kogemuselt süstemaatilisele teadmisele ehk lihtsamalt öeldes, faktide vaatluselt ja võrdluselt üldistava ja seletava põhimõtte avastamisele. Kuid see toiming ei tohi sinna peatuma jääda, vaid teisipidi tagasi pöörduma praktikale, et oleks võimalik kontrollida saavutatud teoreetilise tuletise tõelisust konkreetsete nähtuste adekvaatsel interpreteerimisel. Õige metoodiline käik viib seega praktikast teooriale ja tagasi praktikale, kuid nüüd juba teoreetiliselt valgustatud vaatekohtadega. Teooria pole ainult faktide seletus, vaid ka tegutsemise juhend. Avastanud üldised printsiibid ja seosed, püüame neid rakendada praktiliselt, et luua üha uut korrastust kaootilises

tegelikkuses, kujundades ümber õppematerjali, selgitades oma mõtlemist tegelikkuse kontrolli all. Sellesamas protsessis rakendatakse ka teist printsiipi, mis nõuab liikumist tuntult tundmatule. Üksikult võttes tundub see põhimõtte poolikuna ja koguni paradoksaalsena, kuna ta on analoogiline liikumisele teadmisesest mitteteadmisele. Ta saab mõisteta- vaks, kui selle kaudu toimub mitteteadmise ehk tundmatu organiseeri- mine uueks teadmise kvaliteediks.

Edasi, meie menetlus peab kulgema lihtsama tunnetamiselt keeruli- sema tundmisele. Ka siin me ei tohi peatama jääda keerulise kompleksi juures, vaid peame keerulised ja mitmepalgelised nähted erit- lema ja ühendama uueks kokkuvõtteks kõrgema kvaliteediga lihtsus- tava printsiibi abil, jäljendades seega teadusliku meetodi menetlust ja haarates seda ühtsust, mis peitub nähtuste välise mitmekesisuse taga.

Uue aineala õppimisele asudes meid alguses rõhub selle ainestiku võrratu keeruline ja tabamatu struktuur. Aga süvenenud ainesse eel- toodud meetodilise rakingu abil tunneme peagi sügavat rahuldust, et oleme avastanud aine põhistruktuuri olemusliku lihtsuse ja mõisteta- vuse väheste põhiprintsiipide valguses. See meetodiline teadvumis- protsess on aga sedavõrd tundlik, et seda ei ole võimalik edukalt teos- tada tukkuva ajuga.

Teadlik meetodik liigub eesmärgile rahuliku ja paratamatu järje- kindlusega. Ta jaotab raskused osadeks, vaatleb fakte nende vastasti- kuses seoses ja sõltuvuses. Ta ei evi tormakust; ta on ettevaatlik ül- diste järelduste tegemisel üksikute nähtuste põhjal, analoogiate ja illustratsioonide tarvitamisel. Ta väldib mitmetähenduslikkust sõnade tarvitamisel kontekstis. Ta püüab selgusele jõuda, mis on tarvis tões- tada ja millises gradatsioonis. Tema tuletistes on iga moment relevant- ses suhtes teistega ja taoteldava teadmustersvikuga.

VÕÕRKEELE ÕPPERUUM JA ÕPPEVAHENDID.

Iga õpetaja teab, et ümbrus imbub tahtmatult teadvusse. Seepärast ongi koolis eriruumid sisustatud sihiteadlikult.

Loodusteaduse, keemia, füüsika, sõjalise ettevalmistuse, tööõpetuse, toitlustamisõpetuse jne. jaoks on koolides vastavalt sisustatud eriruu- mid. Keelelised vaatlused ja harjutused aga toimuvad kahjuks vaakuu- mis, milles vaevlevad väikesed tantalused. Nad kuulevad keeleõpetuse kohinat, aga näitlikke vahendeid ega objekte nad ei näe. Möödakihutav impressioonide hulk sügab ainult õpilaste ajupinda, aga sügava- male ajukurdudesse see ei ulatu. Niisugustes tingimustes pole ime, kui õpilase keeleline isetegevus ja aktiivsus visalt keeldub avaldumast, aga aastate jooksul taoteldud tulemused on jäänud saavutamata. Kõr- gem kool kortsutab kulmu pärast vastuvõtuüksameid ja ühiskonna ha-

ridusjuhid on pettunud. Küsitakse, kas kool on kasutanud kõik võimalikud vahendid keeletaseme tõstmiseks? Kas on rakendatud sihitaotluslikult kõik vajalikud tegurid?

Mis puutub käesoleva aasta küpsuseksamite tulemustesse, siis tuleb neid hinnata mitte absoluutsete kavanõuete seisukohalt, vaid relatiivselt, arvestades kõiki sõjaaegseid katkestusi ja takistusi õppetöös.

Aga et kiiremini ületada sõjahaavad järeltulevates klassides, on tarvis luua sellised töötingimused, mis võimaldaksid saavutada maksimaalset intensiivsust antud aja kasutamisele. Üheks keeleõpetuse produktiivsust tõstvaks teguriks on võõrkeele õpperuumi otstarbekohane sisustamine. See ruum peab looma atmosfääri ja võimaldama arendada õpilaste keelelist isetegevust õppetunnis ja väljaspool tunde.

Selleks on vajalik järgmine sisustus:

1. Seinakaardid vastavate keelkondade keeles.
2. Foneetilised, ortoepilised ja ortograafilised tabelid.
3. Pildid, piltpostkaardid, albumid, illustreeritud ajakirjade väljalõigete kogud vastavate maade elu-olu kohta, aastaegade ja teiste sündmuste pildid suulisteks ja kirjalikeks harjutusiks.
4. Diagrammid, mudelid, sünkroonilised tabelid, võõrkeelne kalender, sõiduplaanid, vanad sõidupiletid, postmargid, posti- ja telegraafiplanketid, mündid jne. Kellaaja õpetamiseks olgu kellamudel või seinakell.
5. Grammofon keeleõpetuse plaatide sarjadega, epidiaskoop, stereoskoop piltidega, valguspildid loengute korraldamiseks. Grammofon on õpetaja robotiks hääldamisharjutuste, intonatsiooni ja vahepalade vahendamisel.
6. Raamatukapp vajalike käsiraamatutega, sõnastikega, teatmeteostega ja klasside lisalektüüriaga.
7. Lugemislaud võõrkeelsete ajalehtedega ja ajakirjadega.
8. **S e i n a l e h t**, milles avaldatakse parimad kirjandid, lisalektüüri hinnangud, kirjad, teadaanded, tähtsamad nädalasündmused koolis ja ühiskonnas, ilmatedad, nädala loosungid, sporditedad, mõnerealised naljad, joonised võõrkeelsete tekstidega jne. Seinaleht võib olla ühine kõigi võõrkeelte jaoks. Igal osakonnal on oma toimetaja. Õpetajate ja õpilaste koostööl võib sellest kujuneda huvitav ja kasulik abivahend.
9. Kino ja raadio kuulamine ei ole keskkooli astmel olulise tähtsusega. Õppemetoodilisse menetlusse lülitada on neid raske. Nende kasu ilmneb alles keeleõpetuse kõrgemal astmel. Iseasi on, kui raadio või kino antakse otseselt keeleõpetuse tunde.
10. Võõrkeele ruumis peab oma koosolekuid võõrkeele ring. Ring valmistab ette võõrkeele õhtuid ja korraldab ühislugemisi, diskussioone ja väikeste dramatiseeringute ning lõpuks lühinäidendite õppi-

mist. Näidendi õppimine ja ettekanne on mõjuvaks edasiviivaks vahendiks keeleteadete arendamisel ja loomulikult rakendamisel. Need näidendid ei tarvitse olla üle paari-kolme lehekülje ja neid võib ise valmistada valmidest, muinasjuttudest ja muust sobivast materjalist.

Võõrkeele õhtuid võib korraldada koolis ühiselt kõigi võõrkeelte jaoks. Kavas võib esineda proosat ja luulet, dialoogi ja draamat, laulu ja mängu, kõnekoor ja koorilaul. Võib esitada ka kõnelemisõppe saavutusi jne.

Võõrkeele õpperuumi sisustamine on kergem, kui selleks on kaasa tõmmatud õpilased, lastevanemad, šefid ja kooli kassa.

ÕPPERAAMAT.

Võõrkeele õpetamine koolis peab toimuma õppekava nõuetele vastava stabiilse õpperaamatu abil (UK(b)P KK määrus 25. 8. 1932 ja 12. 2. 1933).

Marksistlik-dialektiline keelekäsitlus nõuab kõigi keeleaspektide käsitlemist nende vastastikusel seoses ega luba tükeldada keeleõpetust üksikute keelealade (grammatika, foneetika, konversatsioon jne.) õpetamiseks eritekstide kaudu, millel puudub omavaheline seos. Keeleõpik peab haarama kõiki keelealaseid, kusjuures üksikute keelenähtude vaatlemine, sünteserimine ja harjutamine peab toimuma nende nähtude esiletõstmise teel vastavast üldtekstist.

Õppekava nõuab arvuliselt kindlaksmääratud sõnavara omandamist igas klassis. Õpperaamat peab rajanema selle sõnavara süsteemikindlale läbitöötamisele.

Senised õpperaamatud ei ole küllaldaselt arvestanud olulisi didaktilis-metoodilisi nõudeid, milline seik raskendab tööd ja vähendab tulemusi. Õppetöö ratsionaliseerimise huvides peaksid õpperaamatute koostajad arvestama vähemalt järgmisi põhinõudeid:

a) Õpperaamat rajanegu ratsionaliseeritud sõnavarale, mis on valitud sõnafrekventsi põhimõttel, vastab õpilaste vanusele ja esineb tekstides teadlikult valitud kordumisindeksiga; igas õppetunnis esinevate uute sõnade arv olgu normeeritud.

Juhusliku sõnavara alusel koostatud õpikud võivad meid viia Ameerika omaaegse kahjuliku kogemuse kordamisele. Ameerika haridustegelase Wood'i uurimuse järgi sisaldasid ühise õppekava järgi koostatud 16 prantsuse keele õpikut 2000 sõna hulgas ainult 134 ühissõna! See seik sundis ameerika haridustegelasi mõtlema ja tegutsema sõnavara ratsionaliseerimise suunas.

b) Õppetekstid olgu kava- ja õpilaste kohased, kasvatuslikud, sisukad, huviäratavad, dünaamilise sündmustikuga, vastava sõnavara ja vajalike grammatiliste vormide arvestusega. V—VI kl. tekstid lähtugu

kõnekeelest. Kirjakeele tekstid on soovitatav valida loomulikult lihtsad selle asemel, et neid kunstlikult moonutades lihtsustada. Lihtsustada on otstarbekohane tekstilühenduste ja väljajäätude kaudu.

c) Häälendamise, sõnavara, sünonüümide ja keele grammatilise struktuuri omandamiseks olgu harjutusi piisavalt, kuid harjutuste hulk ei tohi varjata teksti ega muuta seda grammatilise vivisektsiooni eesmäks, s. o. tuleb hoiduda sattumast analüütilise meetodi liialdustesse.

d) On tarvis hoiduda grammatilise materjali kuhjamisest; materjal esitada induktiivselt, harjutustüübid jaotada raskuse järgi progressiivselt. Grammatiliste kontsentrite süstemaatiline kokkuvõte võiks esineda lõpuklassi õpiku lisas.

e) Illustratsioonid olgu metoodiliselt läbi kaalutud, eriti põhjalikult algastmel. Illustratsioonid, mis aitavad teksti tuletada või seletada, on suure õpetusliku väärtusega. „Püüdes õpetada lapsele mingit viit tundmatut sõna, te näete, kuidas ta vaevleb kaua asjatult nende kallal; kuid siduge pildiga paarkümmend niisugust sõna — ja laps omandab nad lennult,“ ütleb Ušinski.

LISALEKTUUR.

Klassiõpetus võõrkeeles on õpilasele ainult ülalpeetava seisundiks, millest ta peab võimalikult kiiresti siirduma klassivälisele iseseisvale tööle. See töö peab algama koolis ja viima õpilase nii kaugele, et ta keskkooli lõpetades seda jätkab sisemiselt sunnil. Läbilõike-õpilasele on tõenäolisemaks võõrkeele rakendamise viisiks pärast kooli lõpetamist eeskätt võõrkeelse kirjanduse kasutamine algupärandis. Selle oskuse kujunemist tuleb koolis edendada sihiteadlikult valitud lisalektüüri kaudu. Kool peab aitama õpilasel omandada endamisi lugemise ja kiirlugemise harjumused võõrkeeles. Kui see eesmärk on saavutatud, siis pole karta, et õpilased pärast kooli lõpetamist langeksid tagasi oma keeleliste lähtekohtadele. Et omandada lugemisharjumust võõrkeeles, peab lugema palju; et lugeda palju, peab armastama lugeda; et armastada lugemist, peab tekst olema jõukohane ja haarav. Alles siis tekib emotsionaalne rahuldus, vallutusteadvus ja saavutusrõõm, mis kihutavad uutele saavutustele. Alles siis tekib tõeline raamatuarastus, kui analüütilise lugemise Tuhkatriinu on vabanenud oma kurjade õdede, Tõlke ja Grammatika eestkostest alt.

Sellise lisalektüüri valikul nooremale astmele on soovitatav silmas pidada järgmisi juhiseid:

a) Lisalektüür tuleb kujundada kontsentriliste sarjadena, mille ülesandeks on klassides läbitöötatud sõnavara rakendamine ja kindlustamine.

b) Valitud tekstide sisu olgu uudne, lühike ja huvitav, sõna- ja idioomivara aga tuntud. Niisugune lektüür pakub kahekordset rahuldust ja ergutab edaspidist lugemisindu.

c) Enne pikemate tekstide juurde asumist tuleb klassis õpetada kursoorset ja endamisi lugemist, kasutades selleks otstarbeks esialgu õpperaamatu lisas esinevaid tekste. Seejuures tuleb õpetada tähelepanu koondama konteksti terviklikule tähendusele, aga mitte keele tehnilistele üksikasjadele.

d) Enne uue lisalektüüri tarvituselevõtmist tuleb läbi kaaluda, kas ta vastab antud klassile keeleidiooni kerguselt ja sisu kogemuslikult mõistetavuselt.

e) Lisalektüüri loomulikuks juhiks on aineõpetaja, kes hoolikalt jälgib, et kodune lektüür oleks jaotatud üksikute õpilaste keeleliste võimete järgi, et huvi säiliks ja et uus lektüür end asjata oodata ei laseks, kui selle järele on nõudmine.

f) Klassivälise tööna võiks määrata ühe nädalatunni iseseisvaks lugemiseks ja loetu arutlemiseks õpetaja juhtimisel, kuni õpilased on omandanud iselugemise tehnika.

g) Tuleb õpetada lisalektüüri kohta märkmeid koostama ja aruandeid valmistama. Õpilane peab kodunema iseseisva töö tehnikaga.

Esialgused aruanded võivad olla üsna lühikesed, näit., vastused küsimustele, kas jutt meeldis või ei ja mis põhjusel; mis eriti meeldis.

Hiljem järgneb jutu peamomentide kavastamine, sündmustiku lühike kokkuvõte ja lõpuks põhiideede avastamine.

h) Keskmisel ja vanemal astmel lektüür hakkab üha enam lähemema normaaltekstile, milles mõndagi peab oskama mõista konteksti ja situatsiooni kaudu.

Õpilaste aruanded muutuvad pikemaks ja plaanikindlamaks. Igal õpilasel on lisalektüüri jaoks erikaustik, kuhu kantakse autori nimi, teos, kuupäev, loetud lehekülgede arv, lühike sündmustiku kokkuvõte, peaidee ja lugeja isiklik reaktsioon. Neid kokkuvõtteid õpetaja aeg-ajalt kontrollib, neid võib ette kanda võõrkeele ringi koosolekul, paigutada seinalehte või esitada eraldi esseena õpetajale arvestamiseks. Kui lisalektüüri rakendus on juhitud õieti, siis kooli võõrkeel ei jää enam sümbolite koguks, vaid omandab konkreetse sisu.

VÕÕRKEELE ÕPETAJA.

Ükski raamat, ükski masin, ükski robot ei asenda klassis õpetajat. Tema on kogu tööprotsessi fons et origo. Temale vaatab Partei ja Valitsus, vaatavad vanemad ja lapsed loctuses. Ühiskond annab küll suuna ja üldjuhised, aga nende teostamine on jäetud õpetaja vaimu ja vaistu hoolde. Ehkki on olemas meetodid ja materiaalsed töövahendid, ei vabane õpetaja mõtlemise ega otsingu vaevast. Ta peab tungima oma ala ja kogu õppetöö sügavustesse, õppides tundma kõiki neid probleeme, mida see esitab. Tema ülesandeks on „süsteemiliselt tõsta oma pedagoogilist ja metoodilist kvalifikatsiooni, laiendada oma teaduslikku silmaringi õpetatavate ainete alal, silmas pidades seda, et õpetajal lasub täieline vastutus teostatava õppetöö tõhususe ja selle

õppetöö tulemuste eest". (ENSV HRK käskkiri nr. 19, 5. 1. 1945, p. 7.). Needsamad ülesanded on võõrkeele õpetajal, kelle vastutus mõnes suhtes veelgi suureneb. Võõrkeele õpetaja peab olema sügava kultuurilise taustaga isiksus, tugeva kriitika- ja enesekriitika-võimega ning arenenud esteetilise tundega. Tema ala haarab võõra rahva kogu kultuurilist eneseavaldust ja ta peab olema võimeline seda kriitiliselt hindama.

Võõrkeele õpetaja peab omandama laitmatu võõrkeelse väljendusoskuse. Korrektnel väljendusvõime nõuab intensiivset teoreetilist ja praktilist tööd keele alal. Võõrkeele õpetaja peab tundma võrdlevat keeleteadust, foneetikat ja emakeele grammatilist struktuuri ning terminoloogiat. Elav keel on arenev nähtus, millega ükski sõnastik ega grammatika ei suuda pidada sammu. Sellal kui vanade keelte õpetamiseks vajalikud andmed on sajandite jooksul tabuleeritud ja kristalliseerunud, peab uute keelte õpetaja sageli seisma suurte küsimusmärkide ees.

Uute keelte õpetajal on teisigi erimuresid. Ta on ainsaks loomulikuks vestlejaks klassis. Viibides vigases keelelises keskkonnas tal võib nürineda keeletunne, vaesuda fraseoloogia, haihtuda idioomiline väljendusviis ja õige intonatsioon. Kui ei leidu kohendamisvõimalusi, kas või grammofoni abil, siis võib pikapeale säilida ainult tardunud, stereotüüpne fraaside kogu, mis liigutab end raskelt, nagu roostetanud robot.

Võõrkeele õpetajal peab olema suur pedagoogiline meisterlikkus, psühholoogiline orienteerumis- ja empaatiavõime. See annab talle võimaluse leida õiged lahendused õppe- ja kasvatustöös ning inimeste kohtlemisel. Võõrkeele õpetaja ei või ahelduda ühegi meetodi ega õpiku külge nii, et ta sellest teadlikult üle ei näe ega seda ei juhi vastavalt orgaaniliselt areneva tööprotsessi vajadustele.

Ta peab tundma õppemeetodite ajalugu, et hoiduda ühekülgselt jäljendamast sünteetilise meetodi konstruktivismi, analüütilise meetodi destruktivismi, Mertneri ja Palmeri mehhanismi, Berlitz'i sisulist tühjust, Ogdeni põhiingliskeele Prokrustuse sängi, reformmeetodi täiskarskust emakeele suhtes jne.

Ta peab suutma kujundada oma isikupärase töömeetodi ja tööstiili. Parim meetod on see, mis parimini sobib heale õpetajale. Ta peab ühendama endas teadlase asjalikkuse ja mõtteselguse rakenduskunstniku eluhooga.

Ta peab olema kursis kaasaegse poliitilise ja ühiskondliku eluga. Ehkki õppemenetluse raskuspunkt on stabiilsel õpikul ja sellest hargnevail tööliikidel, peab keeleõpetaja kasutama lektüüriks ja kõneluseks sotsiaalse ja poliitilise elu aktuaalseid sündmusi.

Areneva elu nähtused ei tohi mööduda koolist ja klassist, ilma et neile omistataks mingit tähelepanu. Sõja- ja rahusündmused rahva ja riigi elus, töösangarite saavutused, teaduse ja tehnika edusammud,

nõukogude valimised, uue elu loomisprotsess — kõike seda peab kajastama ka võõrkeele tund. Võõrkeelse ajalehe või ajakirja vastav artikkel, võõrkeelne brošüür, õpetaja poolt koostatud eritekstid ja vestlus nende puhul — need on vahendid nimetatud otstarbeks.

Et olla kaasaja teaduse tasemel ja tegeliku eluga kontaktis, et siduda kool eluga ja elu kooliga, et õppeprotsess oleks alati läbi mõtestatud ega kahjustaks ühtegi õppeülesannet, selleks peab õpetaja sageli küsitlema mitte ainult õpilasi, vaid ka iseennast. Ei saa olla ainult õpetaja. Palju peab ka õppima. Eriti sunnib õpetamine õppima, kui ei soovita tarduda noorte inimeste nuhtluseks ega elu hirmutiseks.

Seepärast iga arenemisvõimeline õpetaja esitab endale aeg-ajalt kontrollküsimusi:

1. Kas minul on selge eesmärgi ja vahendite teadvus oma aine käsitlusel?

2. Milliseid seiku peaksin rõhutama täna, et pidevalt läheneda lõpp-eesmärgile?

3. Kas olen liiga sõnaaher või vastupidi?

4. Kas annan õpilasele võimalust küsitlemiseks ja iseseisvaks mõtlemiseks?

5. Kas kasutan näitlikke õppevahendeid?

6. Kas kasutan õpilaste endisi teadmisi uutega assimileerimiseks?

7. Kas õpilased reageerivad minu õpetusele positiivselt? On nad erksad või loiid? Kas nad esitavad küsimusi? Kas minu õpetamine tekitab järellaineid?

8. Kas õpilaste huvipuudusel teen neile etteheiteid ja kaeban õppe-nõukogus, või otsin vigu oma tööviisis?

9. Kas mul on harjumuseks lugeda parimat kaasaegset kirjandust omal ainealal? Teistel aladel?

10. Kas ma olen lakanud vaimselt kasvamast? Jaataval korral, kas ma võin teisi edasi kasvatada ja õpetada? . . .

Arukas tulekohendamine on alati soovitav neile, kes soovivad olla teistele valgusallikaks. Õpilased on küllalt diagnoosivõimelised, et määrata tähelepanitava täpsusega nende ette asetatud jõuallika algupära ja võimsust: kas see peegeldab käsiraamatu kaudu ad hoc omandatud ettevalmistuse pinnalisust, või hoovab isiksuse sügavamast kultuurilisest energiatihendusest.

Väljaandja: ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kirjastaja RK „Pedagoogiline Kirjandus“. Vastutav toimetaja J. Seilental. Tegev toimetaja J. Käis. Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 1. jaanuaril 1946. MB-01005. Trükkimisele antud 16. jaanuaril 1946. Trükipoognaid 3,5. Lisaleht 1. Trükiarv 3700. Trükikoja tellimise nr. 1186. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn.

На эстонском языке „Ныукогуде Коол“ (Советская школа),
орган Наркомпроса ЭССР.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla,
12 kuud — 60 rubla.

Rbl. 5.—